

NATO etter den kalde krigen.

Alliansens fortsatte relevans i amerikansk maktpolitikk.

Guro Schmidt Øvregard

Masteroppgave i statsvitenskap

Institutt for statsvitenskap

Universitetet i Oslo

Våren 2008

Forord

Jeg vil gjerne takke min veileder Svein Melby for verdifulle innspill og kommentarer underveis. Takk også til Institutt for Forsvarsstudier hvor jeg satt og skrev denne oppgaven. Sist, men ikke minst rettes en varm takk til venner og familie for tålmodighet og oppmuntring under hele prosessen, i nedturer og oppturer.

Antall ord: 19 397

Innhold

Kapittel 1 Innledning.....5

1.1 Problemstilling og begrepsavklaringer	6
1.2 Valg av teori.....	7
1.3 Fremgangsmåte	8
1.4 Oppgavens struktur	10

Del I: Analytisk rammeverk

Kapittel 2 Teoretisk rammeverk 12

2.1 Offensiv realisme om staters atferd i det internasjonale systemet.....	13
2.2 Litt om allianseteori	17
2.3 Neoklassisk realisme om kulturelle variasjoner	18
2.4 Idealisme i amerikansk maktpolitikk	20
2.5 Amerikansk maktpolitikk ved slutten på den kalde krigen.....	22

Kapittel 3 Endringer i NATO 26

3.1 Utvidelse av antall medlemsland	27
3.2 Endring i strategisk fokus	30

Del II: Analyse

Kapittel 4 Russland.....35

4.1 Sementere Russlands plass som regional stormakt.....	35
4.2 Stabilitet i Europa	41
4.3 Spredning av amerikansk ideologi.....	45

Kapittel 5 Et integrert Europa gjennom EU 49

5.1 Europeisk sikkerhet under amerikansk lederskap.....	49
5.2 Europeisk integrasjon under amerikansk lederskap.....	55

Kapittel 6 Internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen	61
6.1 Bekjempelse av internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen	61
6.2 Koalisjoner av villige	68
 Kapittel 7 Sammenfatning og konklusjon	 75
7.1 Sammenfatning	75
7.2 Konklusjon	79
 Kilder.....	 80

Kapittel 1 Innledning

Slutten på den kalde krigen markerte en endring i den bipolare maktstrukturen som hadde karakterisert det internasjonale systemet siden slutten på andre verdenskrig. Med Sovjetunionens fall var det mange i det internasjonale politiske fagmiljøet som stilte spørsmål om NATOs dager nå var talte og om endringene i maktstrukturen ville innebære en oppløsning av forsvarsalliansen.¹ NATO, som i sin tid ble opprettet med det formål ”to keep the Russians out, the Germans down, and the Americans in” (Lundestad 1998A:245), hadde tilsynelatende mistet sin *raison d’être* med bortfallet av Sovjettrusselen. Denne antakelsen er utgangspunktet for John J. Mearsheimers artikkel, *Back to the Future*, hvor han spår NATOs skjebne etter den kalde krigens slutt:

The Soviet Union is the only superpower that can seriously threaten to overrun Europe; it is the Soviet threat that provides the glue that holds NATO together. Take away that offensive threat and the United States is likely to abandon the Continent, whereupon the defensive alliance it has headed for forty years may disintegrate (Mearsheimer 1990A:52).

Mearsheimer (1990A, 1990B) utleder sin prediksjon ut fra følgende resonnement: Fordi opprettelsen av NATO var et resultat av den bipolare maktstrukturen under den kalde krigen, ville alliansen forsvinne nå som denne strukturen var endret. Med elimineringen av Sovjettrusselen ville ikke USA lenger ha noen maktpolitisk grunn til å fortsette sitt militære nærvær på det europeiske kontinentet, og de ville trekke seg tilbake. Følgelig ville NATO oppløses. Denne slutningen er i tråd med den strukturelle realismens premisser for hva som determinerer staters atferd i det internasjonale systemet.

---

¹ Det var mange som forutså det samme utfallet av den kalde krigens slutt. Se også Waltz (1993) for samme resonnement.

Prediksjonen inntraff imidlertid ikke. NATO fortsetter å være en svært sentral og betydningsfull institusjon i internasjonal politikk, 18 år etter at hovedtrusselen som forsvarsalliansen var rettet mot, forsvant. Hva er grunnene til dette?

1.1 Problemstilling og begrepsavklaringer

Utgangspunktet for min masteroppgave er en antakelse om at noe av hovedgrunnen til at prediksjonen slo feil er at Mearsheimer ikke forespeilet endringspotensialet i alliansen og USAs vurderinger av NATO som hensiktsmessig instrument for fremtidig maktpolitisk måloppnåelse, også etter den kalde krigens slutt. På bakgrunn av dette retter jeg følgende påstand, som utgjør denne oppgavens problemstilling:

En av hovedårsakene til NATOs vedvarende relevans etter den kalde krigens slutt er alliansens evne til å forbli et sentralt element i oppnåelsen av amerikanske maktpolitiske målsetninger.

Problemstillingen består av følgende elementer som vil operasjonaliseres slik: Med *NATOs relevans* mener jeg kort og godt at alliansen fortsatt er operativ og fortsatt kan regnes som en av de tyngste aktørene i internasjonal politikk. At alliansen dessuten stadig utvides, både i bredden og i dybden, må anses som et signal om at alliansen snarere er i vekst enn i ferd med å forsvinne fra den internasjonale arenaen. *Alliansens evne* skal forstås som at NATO har vært i stand til å gjennomføre endringer i henholdsvis medlemssammensetning og strategisk fokus for å tilpasse seg den nye sikkerhetssituasjonen etter den kalde krigen. *Amerikanske maktpolitiske målsetninger* defineres ut fra offensiv realismeteoris

antakelser om hva som determinerer staters atferd og interesser i det internasjonale systemet. Siden denne teoriens overordnede fokus er forklaringer på hvorfor drivkraften bak staters interagering i internasjonal politikk er streben etter makt, bruker jeg begrepet *maktpolitikk*.² Helt konkret kan maktpolitikk i følge offensiv realisme oppsummeres som politisk atferd drevet av frykt, og rettet mot å styrke sin egen relative maktposisjon i det internasjonale systemet. For USA innebærer det også spredning av amerikansk ideologi, fordi ideer, i amerikansk sammenheng, er direkte forbundet med maktpolitiske interesser. I oppgavens analysedel vil jeg drøfte på hvilke måter endringene i NATO samsvarer med oppnåelsen av amerikanske maktpolitiske målsetninger, og således vurdere hvorvidt NATO fortsatt kan vurderes som et *sentralt element* i oppnåelsen av disse. Tidsperspektivet vil strekke seg fra den kalde krigens slutt rundt 1990 til i dag. Fokuset i den senere perioden vil være endringer forbundet med etterspillet etter terrorangrepene mot amerikanske mål den 11/9 2001.

1.2 Valg av teori

Det finnes utallige teoretiske og empiriske måter å angripe et slikt prosjekt som dette på. De enorme mengder litteratur som er skrevet om NATO-alliansens skjebne etter slutten på den kalde krig, bevitner dette. Siden utgangspunktet for denne oppgaven er en helt konkret undring over hvorfor Mearsheimers prediksjon vedrørende NATO ikke inntraff, har jeg valgt å utføre analysen innenfor Mearsheimers eget teoretiske univers, *offensiv realisme*. På denne måten oppnås en bedre forståelse for de teoretiske forutsetningene prediksjonen hviler på og innsikt i mekanismene som ligger bak Mearsheimers konklusjoner om USAs atferd etter den kalde krigens slutt og konsekvensene for NATO. Mearsheimers

---

² Donnelly (2000:1) setter likhetstegn mellom *politisk realisme* og *maktpolitikk*.

teori vil også brukes til å forklare hva som styrer dynamikken i internasjonal politikk generelt, og sammenhenger mellom USAs maktpolitiske målsetninger etter 1990, og NATOs vedvarende relevans i internasjonal politikk. I tillegg vil jeg også kort presentere elementer fra allianseteori, fordi det forklarer hvordan stater i det internasjonale systemet reagerer på trusler ved å opprette allianser. Det teoretiske rammeverket vil videre bli supplert med neoklassisk realismeteori, fordi det gir innsikt i hvordan staters nasjonale, kulturelle betingelser spiller inn i den enkelte stats internasjonale atferd. I forhold til amerikansk maktpolitikk er idealismen et sterkt kulturelt element.

1.3 Fremgangsmåte

Her vil jeg kort presentere det resonnementet som ligger til grunn for min oppgave. Alle elementene som presenteres her vil bli ytterligere redegjort for i løpet av oppgaven.

Utgangspunktet for denne oppgaven er som nevnt en helt konkret undring over hvorfor Mearsheimers prediksjon fra 1990 ikke inntraff. I følge prediksjonen ville NATO miste sitt eksistensgrunnlag etter Sovjetunionens kollaps, og alliansen ville følgelig oppløses. Min påstand er altså at en av hovedårsakene til dette er at Mearsheimer ikke forespeilet endringspotensialet i NATO, som gjorde at alliansen kunne fortsette å utgjøre et sentralt instrument for amerikansk maktpolitisk måloppnåelse, selv etter den kalde krigens slutt.

Påstanden inneholder to sentrale elementer. For det første, hva var de mest sentrale amerikanske maktpolitiske målsetningene ved slutten på den kalde krigen. For det andre, hvilke endringer har NATO gjennomgått siden 1990.

Ut fra disse variablene vil jeg kunne finne hvorvidt endringene som NATO har gjennomgått, har bidratt til å oppfylle de maktpolitiske målsetningene som USA hadde ved slutten på den kalde krigen.

Hva var så disse amerikanske maktpolitiske målsetningene? Overordnet var det å maksimere sin maktposisjon i det internasjonale systemet. Det innebar å sørge for å ha kontroll med utviklingen i Eurasia, som var det strategisk viktigste området i internasjonal politikk. For å kunne kontrollere dette område var det av stor strategisk betydning å dominere Europa, som utgjorde et brohode inn til hele Eurasia. Etter Sovjetunionens kollaps ved slutten på den kalde krigen var det oppstått et maktvakuum som på sikt kunne føre til at det vokste fram fiendtlige hegemoner i Europa. Det var derfor viktig for USA å sørge for at dette ikke skjedde.

De største utfordringene som USA nå sto overfor var først og fremst faren for en gjenoppstått russisk hegemon og et sterkere og integrert Europa via den Europeiske Union (EU). I tillegg kom trusselen fra terrorhandlinger ved bruk av masseødeleggelsesvåpen, som var en konsekvens av den unike maktposisjonen USA nå befant seg i.

I tråd med dette resonnementet vil jeg strukturere oppgavens analysedel ut fra disse tre overordnede amerikanske maktpolitiske målsetninger, nemlig forhindre gjenoppstandelsen av en russisk hegemon, forhindre at et integrert Europa vokste seg for sterkt, samt bekjempe internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen.

1.4 Oppgavens struktur

Oppgavens **første del** utgjør det analytiske rammeverket. Denne delen består av kapittel 2 og 3:

I kapittel 2 presenterer jeg de ulike teoretiske bidrag som utgjør den overordnede rammen for innsikt i amerikansk maktpolitikk, generelt. Ut fra dette utleder jeg deretter de tre sentrale maktpolitiske målsetninger som gjaldt for USA ved slutten av den kalde krigen. Disse tre målsetningene vil utgjøre analysens uavhengige variabler.

I kapittel 3 vil jeg redegjøre for endringene i NATO etter slutten på den kalde krigen. Disse endringene omfatter for det første utvidelsen av antall medlemsland i alliansen. I tillegg har det skjedd en endring i NATOs strategiske fokus. Disse to endringene utgjør analysens avhengige variabler.

Oppgavens **andre del** består av selve analysen. Den inneholder tre kapitler som hver tar for seg de tre amerikanske maktpolitiske målsetningene:

I kapittel 4 drøfter jeg endringene i NATO opp mot den maktpolitiske målsetningen som omhandler forholdet til *Russland*. Kapitlet er inndelt i tre underpunkter som alle vedrører denne målsetningen. Det første gjelder hvordan endringene i NATO har bidratt til å sementere Russlands rolle som regional stormakt på det europeiske kontinentet. Det andre punktet omhandler NATOs endringer i forhold til å stabilisere Europa etter den kalde krigen. I det siste punktet drøfter jeg hvordan endringene i NATO har bidratt til å spre amerikansk ideologi.

I kapittel 5 drøfter jeg endringene i NATO i forhold til den amerikanske maktpolitiske målsetningen vedrørende *et integrert Europa gjennom EU*. Dette kapittelet er delt inn i to underpunkter. Det ene punktet omhandler europeisk sikkerhet under amerikansk lederskap, og det andre europeisk integrasjon under amerikansk lederskap.

I kapittel 6 drøfter jeg den tredje amerikanske maktpolitiske målsetningen jeg har valgt å fokusere på, nemlig den som relaterer seg til *internasjonal terrorisme og masseødeleggingsvåpen*. Dette kapittelet har også to underpunkter. Det første handler om hvordan endringene i NATO har bidratt til den maktpolitiske målsetningen om bekjempelsen av internasjonal terrorisme og masseødeleggingsvåpen. Det andre handler om hvordan endringene i NATO har gjort det lettere å opprette koalisjoner av villige i den globale krigen mot terror.

I kapittel 7 sammenfatter jeg først funnene i analysen, og trekker deretter en konklusjon på bakgrunn av dette.

- Del I: Analytisk rammeverk –

Kapittel 2 Teoretisk rammeverk

Som nevnt i innledningen spådde Mearsheimer at USA etter den kalde krigen ikke lenger ville ha noen grunn til å fortsette sin militære tilstedeværelse på i Europa, nå som sovjettrusselen var falt bort. NATO ville følgelig miste sin *raison d'être* og alliansen ville oppløses. Dette inntraff imidlertid ikke.

Fordi utgangspunktet for problemstillingen er Mearsheimers prediksjon, vil jeg i analysens teoretiske rammeverk ta utgangspunkt i Mearsheimers egen versjon av politisk realisme: *offensiv realisme*. Denne varianten presenteres i Mearsheimers (2001) verk *The Tragedy of Great Power Politics*. Det finnes ulike varianter av politisk realisme, men de hviler alle på et sett felles grunnleggende antakelser om hvordan den politiske virkeligheten arter seg på den internasjonale arenaen.³ I det følgende avsnitt vil offensiv realisme presenteres.

---

³ Disse antakelsene er 1) at stater er den sentrale aktøren i internasjonal politikk; 2) at stater er rasjonelle aktører; 3) at stater er maktorienterte, det vil si at stater "seek power and calculate their interesse in terms of power and the international situation they face"; og 4) at det internasjonale systemet er et anarki "which implies that states ultimately must rely on themselves in an inherently competitive enviroment" (Mastanduno 1997:50).

2.1 Offensiv realisme om staters atferd i det internasjonale systemet

Mearsheimers teori er en strukturell teori som forklarer staters politiske atferd i det internasjonale systemet.⁴ Hovedargumentet hans er at strukturen i det internasjonale systemet skaper insentiver til kamp om relativ makt, en kamp som oftest fordrer aggressiv atferd. Forklaringen på hvorfor det er slik hviler på fem grunnleggende antakelser om det internasjonale systemet.⁵

1. *Anarki*: Den første antakelsen offensiv realisme hviler på, er at det internasjonale systemet er et anarki. Dette er ment å forstås som et strukturelt trekk ved det internasjonale systemet og impliserer ikke nødvendigvis kaos og mangel på orden: "By itself (...) the realist notion of anarchy has nothing to do with conflict; it is an ordering principle, which says that the system comprises independent states that have no central authority above them" (Mearsheimer 2001:30). Det innebærer altså at det ikke eksisterer noen overordnet myndighet som kan sørge for den enkelte stats sikkerhet eller sanksjonere mot overgrep fra andre stater. Stater i systemet står derfor i utgangspunktet alene om å ivareta sine egne interesser.

2. *Offensiv militær kapasitet*: Den neste antakelsen er at alle stater besitter offensiv militær kapasitet som potensielt sett utgjør en fare for andre stater i systemet (ibid.:31). Det er først og fremst militær styrke som gir stater makt i det internasjonale systemet. Jo mer militær styrke en stat har, jo mer makt gir det denne staten i det internasjonale systemet. Potensialet for militærmakt har også

---

⁴ Mearsheimer fokuserer først og fremst på mektige stater fordi disse har mest innflytelse på utfallet av internasjonal politikk (Mearsheimer 2001:5), men spesifiserer i en fotnote at antakelsene i prinsippet gjelder for alle stater (ibid.:403).

⁵ Mearsheimer omtaler disse teoretiske antakelsene som "reasonably accurate representations of an important aspect of life in the international system" (Mearsheimer 2001:30), altså mer enn rene analytiske konstruksjoner.

betydning. Dette potensialet ugjøres først og fremst av befolkningsstørrelse og velstandsnivå (ibid.:61). Stater med stor befolkning og høyt velstandsnivå vil på sikt kunne styrke sin militære makt. Mearsheimer understreker dessuten at militær makt ikke er en nødvendighet for at stater kan volde hverandre skade. Også ved hjelp av enklere midler kan stater påføre hverandre skade: "After all, for every neck there are two hands to choke with" (ibid.:31).

3. *Usikkerhet rundt andre staters intensjoner*: Den tredje antakelsen offensiv realisme bygger på, er at stater aldri er sikre på hverandres intensjoner. En stat har aldri noen garanti for at en annen stat ikke har til hensikt å påføre den første staten skade. Videre er det ikke sikkert stater som for øyeblikket har gode hensikter, vil forbli ufarlige i fremtiden (ibid.:31). Denne usikkerheten skaper frykt og mistillit mellom statene i det internasjonale systemet.

4. *Overlevelse*: Den fjerde antakelsen er at alle staters fremste mål er overlevelse. Selv om stater også har andre statlige målsetninger, er ønsket om å bevare sin territoriale integritet og autonomi alltid overordnet. Dette har logisk sammenheng med at dersom en stats eksistens er truet, vil den ikke ha mulighet til å oppnå andre statlige målsetninger (ibid.:31). Oppnåelsen av andre målsetninger kan imidlertid enkelte ganger bidra til å øke en stats relative makt. Å sørge for økonomisk vekst knyttes for eksempel direkte til sikkerhet ved at det danner grunnlaget for militær makt.

5. *Rasjonelle aktører*: Den siste antakelsen er at stater i det internasjonale systemet er rasjonelle aktører. Dette innebærer at stater er oppmerksomme på sine omgivelser og handler strategisk ut fra ønsket om å overleve (ibid.:31).

Hver for seg angir ikke disse strukturelle faktorene et spesifikt atferdsmønster, men kombinasjonen skaper krefter som i følge offensiv realisme styrer statenes

atferd i det internasjonale systemet. Disse kreftene er *frykt, selvhjelp* og *maksimering av relativ makt* (ibid.:32).

Frykt utgjør en sentral drivkraft i internasjonal politikk. Stater i det internasjonale systemet frykter hverandre fordi det alltid vil råde usikkerhet rundt andre staters intensjoner. Denne grunnleggende skepsisen stater har til hverandre, er knyttet til bruken av offensiv militær kapasitet som alle stater er i besittelse av. At denne militære kapasiteten potensielt kan benyttes til å destruere andre stater, gjør denne trusselen reell. Fordi stater aldri vil ha noen garanti for at andre stater har gode intensjoner, tvinges stater til å ta utgangspunkt i verst tenkelig utfall og handle etter dette. Stater vurderer hverandre derfor ikke bare som konkurrenter, men som fiender (ibid.:32). Dette setter stater i det internasjonale systemet i et sikkerhetsdilemma (Jervis 1978:169). Kjernen i dette er at tiltak som iverksettes av en stat for å styrke denne statens sikkerhet, samtidig oppfattes som en trussel mot en annen. Snyder (1997:17) definerer det slik:

“Given the irreducible uncertainty about the intentions of others, security measures taken by one actor are perceived by others as threatening; the others take steps to protect themselves; these steps are then interpreted by the first actor as confirming its initial hypothesis that the others are dangerous; and so on in a spiral of illusory fears and ‘unnecessary’ defense.”

Frykten tilspisses ytterligere fordi det ikke eksisterer noen overordnet myndighet som kan beskytte den enkelte stat i det internasjonale anarkiet. De tre strukturelle komponentene anarki, militær kapasitet og usikkerhet knyttet til intensjoner produserer altså denne frykten.

Disse forholdene gjør at stater i bunn og grunn står alene om å sørge for sin egen opprettholdelse i systemet. Dette gjør stater til selvorienterte aktører på den internasjonale arenaen. Alle er i utgangspunktet i krig med hverandre, i

”hobbesiansk” forstand.⁶ Dette utelukker imidlertid ikke at stater kan inngå i allianse med hverandre. Men det finnes ikke noen garanti for lojaliteten i slike allianser: ”... Alliances are only temporary marriages of convenience: today’s alliance partner might be tomorrow’s alliance enemy, and today’s enemy might be tomorrow’s alliance partner” (Mearsheimer 2001:33).

Den beste strategien for å overkomme frykten er å sørge for å bli sterkest mulig i forhold til de andre statene i systemet. I et anarki har det ikke bare betydning hvor sterk en stat er i seg selv. Det spiller også en rolle hvilken plassering en stat har i forhold til de andre statene i det internasjonale makthierarkiet. Stater bekymrer seg derfor ikke bare for sin egen maktposisjon, men også fordelingen av makt i systemet som helhet. Maktkampen i et slikt system fungerer derfor som et nullsum-spill, der en stats gevinst kalkuleres som den andres tap (ibid.:34). I et slikt system vil statene kontinuerlig søke å endre maktbalansen til sin egen fordel. I perioder vil denne streben etter maksimering av relativ makt være forbundet med høy risiko dersom konfrontasjoner kan medføre store tap. Stater vil likevel alltid benytte de muligheter som byr seg for å styrke sin relative maktposisjon.

Den sikreste måten å overleve i et slikt nådeløst system er å oppnå fullstendig dominans av systemet. Målet med maktkampen er derfor hegemoni. Med hegemoni mener Mearsheimer at en stats maktposisjon er så enestående at den kan dominere de andre statene i systemet. Det skilles imidlertid mellom globale og regionale hegemoner (ibid.:40). Globalt hegemoni er i praksis nærmest umulig å oppnå, særlig fordi det innebærer for store geografiske områder. Regionalt hegemoni er derfor det øverste realistiske mål for stater i det internasjonale systemet: ”The best outcome a great power can hope for is to be a regional hegemon and possibly control another region that is nearby and accessible over

---

⁶ I følge Hobbes ([1660] 1996) er det essensielle i det internasjonale anarki at alle er i krig med hverandre. Det er dette Hobbes kaller *naturlilstanden*.

land” (ibid.:41). Stater som har oppnådd en slik status vil deretter sørge for at det ikke oppstår hegemoner andre steder som er sterke nok til å true denne posisjonen: “Regional hegemons, in other words, do not want peers” (ibid.).

På bakgrunn av disse teoretiske antakelsene utledet Mearsheimer (1990A, 1990B) prediksjonen om NATOs skjebne etter slutten på den kalde krigen. I følge hans deduktive resonnement ville ikke USA lenger ha noen maktpolitisk grunn til å opprettholde sin militære tilstedeværelse i Europa etter bortfallet av sovjettrusselen.⁷ NATO ville miste store deler av sitt eksistensgrunnlag, og alliansen ville oppløses. Mearsheimer (1990A:46) forklarer opprettelsen av NATO som et konkret tiltak for å forhindre sovjetisk ekspansjon på bekostning av de vestlige stormaktenes maktpolitiske interesser. Derfor ville ikke alliansen ha noen tilsynelatende funksjon, nå som denne trusselen var eliminert.

2.2 Litt om allianseteori

Trusselbalanseteori forklarer hva som får stater i det internasjonale systemet til å danne allianser.⁸ I et anarki danner stater allianser for å beskytte seg selv, altså som en rasjonell strategi for å overleve. Ved å gå flere sammen sørger statene for å skape motvekt for å forhindre at enkelte stater oppnår dominans i systemet (Walt 1987:viii). Trusselbalanseteori skiller seg imidlertid fra tradisjonell maktbalanseteori ved å hevde at stater ikke kun balanserer mot militærmakt, men mot persepsjon av trusler (ibid:5).⁹ I følge trusselbalanseteori opprettes allianser

---

⁷ At en hypotese er deduktivt utledet vil si at den hviler på fastlagte teoretiske resonnementer (Hellevik 2003:81-82).

⁸ Walt (1987:12) definerer allianser som ”formal or informal relationship of security cooperation between two or more sovereign states.”

⁹ Waltz (1979) presenterer en moderne versjon av maktbalanseteori i *Theory of International Politics*.

rettet mot en spesifikk trussel. Slike allianser vil følgelig oppløses når disse truslene forsvinner (Snyder 1997:192).

Trusselnivået avgjøres av fire forhold: Det første forholdet er *aggregert makt*, det vil si den sammenlagte styrken i faktisk og latent makt. Faktisk makt innebærer en stats reelle militære styrke. Med latent makt menes befolkningsstørrelse, industriell kapasitet og teknologisk utviklingsnivå. Det andre forholdet er *geografisk nærhet*, det vil si jo nærmere en stat befinner seg, jo større er den potensielle trusselen. I tillegg kommer *offensiv makt*, som helt konkret innebærer en stats aktuelle mulighet til å gå til angrep på en annen stat. Den siste faktoren er *aggressive intensjoner*, det vil si hvorvidt en stat har til hensikt å skade en annen stat (ibid.:23-25). Slike intensjoner er ikke nødvendigvis eksplisitt uttalt, men det er inntrykket av om dette er tilfellet, som får stater til å oppfatte hverandre som trusler.

I tråd med dette er det rasjonelt av en stat å ikke opptre på en måte som kan oppfattes som truende av andre stater. Begrunnelsen for dette er at atferd som kan oppfattes truende, kan fremprovosere balanseringstiltak som i siste ende vil kunne utfordre den truende statens maktposisjon. Særlig gjelder dette stater som i utgangspunktet rangerer høyt i det internasjonale makthierarkiet, fordi disse i kraft av sin posisjon nyter relativt større innflytelse på internasjonale forhold (Mastanduno 1997).

2.3 Neoklassisk realisme om kulturelle variasjoner

I en analyse av amerikansk maktpolitikk er det imidlertid fruktbart med en nyansering av det strukturelle perspektivet offensiv realisme tilbyr. I følge

neoklassisk realisme er det ikke kun strukturelle, materielle faktorer som bestemmer en stats utenrikspolitiske atferd. En stats strategiske linje ("grand strategy") må også forstås som en funksjon av både ytre og indre kulturelle faktorer. For å forstå en stats internasjonale atferd er det nødvendig å inkludere nasjonale særegenheter i analysemodellen. Slik får man fanget opp kulturelle variasjoner hos de ulike statene, som kan ha avgjørende betydning for den enkelte stats utenrikspolitiske profil (Dueck 2006:18-20). I tillegg til å ha fokus på de strukturelle faktorenes betydning for staters internasjonale atferd, vektlegger det neoklassiske perspektivet elementer fra konstruktivistisk teori (ibid.:4). I følge denne teorien påvirker nasjonal kultur internasjonal politikk på mange måter:

"Culture influences the manner in which international events, pressures, and conditions are perceived. It provides a set of casual beliefs regarding the efficient pursuit of national interests. It helps determine the actual definition of those interests, by providing prescriptive foreign policy goals" (Dueck 2006:15).

Dueck understreker altså at kultur har betydning fordi det former staters virkelighetsoppfatning, og dette påvirker hvordan disse opplever internasjonale begivenheter. Disse kulturelle betingelsene virker styrende i forhold til en stats nasjonale interesser. I amerikansk kontekst gjelder dette særlig innslaget av idealisme i amerikansk utenrikspolitiske kultur. Dette vil det bli redegjort for i senere avsnitt.

I tillegg spesifiserer neoklassisk realisme at det heller ikke er likegyldig hvor mye relativt makt den enkelte stat har i det internasjonale systemet. En stats plassering i det internasjonale makthierarkiet har stor betydning for statens maktpolitiske atferd. En stats relative makt har blant annet betydning for hvorvidt staten vil få gjennomslag for sine interesser i det internasjonale systemet. Jo sterkere en stat er relativt sett, jo mer handlefrihet vil denne staten oppnå i internasjonal politikk. En

stat som har oppnådd fullstendig dominans i det internasjonale systemet, vil ha stor handlefrihet utover det de strukturelle forholdene tillater, i følge ”ren” strukturell realisme (Dueck 2006:125). I følge Kagan bestemmer ikke størrelsen kun handlingsrommet. Det påvirker også persepsjonen av de strategiske omgivelsene:

”These very different points of view naturally [produce] differing strategic judgements, differing assessments of threats and of the proper means of addressing them, different calculations of interest, and differing perspectives on the value and meaning of international law and international institutions” (Kagan 2004:11).

Ulikt ståsted i det internasjonale systemet gir ulikt perspektiv, både når det gjelder trusseloppfattelse, og når det gjelder hvilke strategiske midler man skal møte disse truslene med. I tillegg har det stor betydning for hvordan statene definerer sine maktpolitiske interesser, samt hvordan de forholder seg til internasjonale institusjoner. Mektige stater har altså muligheten til å overprøve de strukturelle betingelsene i det internasjonale systemet. En stat som dominerer systemet står fritt til å ”ignore systemic imperatives, free to act in a capricious, and even ’foolish’ manner” (Waltz 2002:53,64). Slike stater har også stor makt i forhold til internasjonale allianser: “International institutions are created by the more powerful states, and the institutions survive as long as they serve the major interests of their creators, or are thought to do so” (Waltz 1998:5).

2.4 Idealisme i amerikansk maktpolitikk

Enhver analyse av amerikansk maktpolitikk må innebære en forståelse av det helt spesielle forholdet mellom realpolitikk og idealisme (Melby 1995:15). Innslaget av idealisme i amerikansk utenrikspolitikk preger i stor grad den amerikanske

politiske retorikken. Dette sitatet fra tidligere president Clintons State of the Union-tale fra 1997 illustrerer dette tydelig: "America is far more than a place. It is an idea, the most powerful idea in history of nations."

Den amerikanske idealismen har viktige implikasjoner for den konkrete politikken som føres. Det særegne forholdet mellom ideer og realpolitisk egeninteresse er en helt sentral kilde til å forstå hvordan USA orienterer seg i forhold til omverdenen (Melby 1995:15).

Idealismens filosofiske utgangspunkt står i sterk kontrast til det pessimistiske verdenssynet som preger politisk realisme. Mens realismen reduserer de politiske aktørene til egoister hvis primære mål er å maksimere sin egen makt, er utgangspunktet for idealismen det motsatte. Idealismen fremmer et positivt menneskesyn, der mennesket i sin natur oppfattes som godt. For at menneskets gode potensial skal kunne utfolde seg må imidlertid de omliggende strukturene tilrettelegges. Implisitt i dette ligger en viktig premiss om at de ideelle målene er realiserbare, og troen på at verden kan forandres til det bedre (Melby 1995:15-17). I politisk forstand er idealismen en tilnærming til politikk som vektlegger oppnåelsen av overordnede ideelle mål. I amerikansk kontekst er det følgende verdier som definerer disse ideelle målene: demokrati, markedsøkonomi og menneskerettigheter (ibid:20). Disse idealene er imidlertid ikke universelle idealer, men sterkt knyttet til et vestlig verdisyn (Osgood 1964:6).

Det sterke innslaget av idealisme i amerikansk politisk kultur har sitt utspring i opprettelsen av den amerikanske stat. I motsetning til de fleste statsdannelser er USA bygget opp omkring politiske ideer som demokrati, markedsøkonomi og personlig frihet. På denne måten er idealisme i amerikansk sammenheng noe mer enn et retorisk knep i amerikansk politikk. Det er direkte knyttet til interessepolitiske spørsmål. Siden disse verdiene utgjør grunnmuren i den

amerikanske statsdannelsen, gjør det å beskytte og spre disse verdiene automatisk til en integrert del av USAs nasjonale interesser. Dette idégrunnlaget er et konstant utgangspunkt for all amerikansk politikk selv om det ikke alltid er til stede i like stor grad hos de ulike utenrikspolitiske strategene. På mange måter vil USA uten dette verdigrunnlaget slutte å være USA (Melby 1995:29). Internasjonale angrep på de amerikanske verdiene vil derfor ha sterkere betydning i amerikansk utenrikspolitisk analyse og forårsake sterkere reaksjoner enn i tilfellet med andre stater (ibid.:30). En annen implikasjon er at USA i større grad er sensitiv overfor endringer i det ideologiske utfordringsbildet enn andre stater. Slike endringer vil for USAs vedkommende kunne medføre omfattende forandringer i amerikansk utenrikspolitisk strategi (ibid.).

Den amerikanske idealisme handler i stor grad om amerikansk eksepsjonalisme. Denne eksepsjonalismen er knyttet til ideen om USA som en unik nasjon. Den henger også sammen med det amerikanske selvbildet som har sterk betydning i amerikansk idealisme. Amerikansk utenrikspolitikk avhenger i stor grad av hvordan det står til med dette selvbildet. Det er knyttet til spørsmål om hvordan USA oppfatter andres vurdering av dem. For USA er det viktig å føle at de ikke bare handler etter sine egne interesser, men også ut fra det internasjonale samfunnets beste (ibid.:34).

2.5 Amerikansk maktpolitikk ved slutten på den kalde krigen

Ut fra denne generelle teoretiske gjennomgangen vil jeg nå utlede de tre mest sentrale maktpolitiske målsetningene som USA hadde ved slutten på den kalde krigen.

I tråd med offensiv realisme var USAs overordnede målsetning å maksimere sin internasjonale maktposisjon. For å oppnå dette var det viktig å ha kontroll med utviklingen i Eurasia. Ved å dominere Eurasia ville man få kontroll over to av verdens tre mest avanserte og økonomisk produktive regioner (Brzezinski 1997:31).¹⁰ På mange måter er Eurasia den viktigste ”scenen” hvor det internasjonale spillet om relativ makt utarter seg: ”[Eurasia is] the chessboard on which the struggle for global primacy continues to be played” (ibid.).

For å kunne kontrollere dette området var det av stor strategisk betydning å dominere Europa. Europa var for det første en enorm ressurs i form av sin store befolkning og sitt høye velstandsnivå, noe som i seg selv kunne bidra til å styrke USAs maktposisjon. I tillegg utgjorde Europa et brohode inn til hele Eurasia (ibid.). Det vil si, at ved å sørge for å dominere Europa ville USA kunne styrke sin maktposisjon i hele det internasjonale systemet. Da gjaldt det også å sørge for at det ikke vokste fram konkurrerende hegemoner som kunne true denne posisjonen.

Ved slutten på den kalde krigen, etter Sovjetunionens kollaps, var det oppstått et maktvakuum på det europeiske kontinentet, som på sikt ville kunne føre til at det vokste fram fiendtlige hegemoner i Europa. Det var derfor en viktig maktpolitisk målsetning for USA å sørge for at dette ikke skjedde. Det gjaldt å fylle dette maktvakuemet med strukturer som USA selv dominerte gjennom etableringen av nye innflytelsessfærer, allianser og strategiske posisjoner.

Det var flere potensielle kandidater som kunne vokse fram som nye hegemoner i kjølevannet av Sovjetunionens kollaps. Det gjaldt blant annet de asiatiske

---

¹⁰ 75 % av verdens befolkning bor i Eurasia. Velferdsnivået er det høyeste i verden, og området står for 60 % av verdens totale BNP, samt ¾ av verdens energiressurser (Brzezinski 1997:31).

stormaktene Kina og India (Brzezinski 1997:41).¹¹ Den største umiddelbare trusselen mot den amerikanske maktposisjonen i Europa etter den kalde krigen var likevel en gjenreising av en russisk hegemon, samt et sterkere integrert Europa gjennom EU.¹² Derfor vil jeg i denne oppgaven fokusere på disse to potensielle utfordrerne.

I tillegg var en annen konsekvens av Sovjetunionens kollaps og overgangen fra et bipolart til et unipolart system at USA nå i mye større grad var utsatt for såkalte asymmetriske trusler.¹³ Den enorme avstanden i relativ makt mellom USA og de resterende statene i det internasjonale systemet hadde som konsekvens at det ikke lenger eksisterte noen reell militær utfordrer til USA (Walt 2005:31). Derfor ville aktører i systemet som ønsket å redusere den amerikanske maktposisjonen, måtte ty til angrep av såkalt asymmetrisk karakter, som internasjonal terrorisme.¹⁴ Det var imidlertid ikke alle terrorhandlinger som kunne true den amerikanske

---

¹¹ Brzezinski (1997:41) nevner flere potensielle utfordrere til den amerikanske maktposisjonen knyttet til kontroll i Eurasia, blant annet Kina, India, Ukraina, Azerbaijan, Sør Korea, Tyrkia og Iran.

¹² Det amerikanske strategidokumentet *Defense Planning Guidance* fra 1992 bekrefter at Russland og et integrert Europa gjennom EU utgjorde den største trusselen mot amerikansk dominans i Europa etter den kalde krigen.

¹³ Mearsheimer (1990A, 1990B) predikerte at den internasjonale strukturen som ville oppstå etter den kalde krigen ville være av multipolar karakter. I følge William Wohlforth kan imidlertid det internasjonale systemet etter Sovjetunionens kollaps defineres som unipolart, fordi USA har et spektakulært forsprang i relativ makt fra de øvrige statene i systemet: "The United States enjoys a much larger margin of superiority over the next most powerful state of, indeed, all other great powers combined than any leading state in the last two centuries. Moreover, the United States is the first leading state in the modern international history with decisive preponderance in all the underlying components of power: economic, military, technological, and geopolitical" (Wohlforth 1999:7).

¹⁴ Asymmetriske strategier benyttes av svakere statlige eller ikke-statlige aktører som søker å utfordre en betydelig militært sterkere stat. Det er strategier rettet mot "to shift the competition into areas where [the weaker parts] enjoy a relatively better position" (Walt 2005:133). Terrorhandlinger er en slik asymmetrisk strategi som er rettet mot å svekke en stat som relativt sett er mye sterkere enn utfordrerne: "Terrorism is a political strategy that achieves success by attacking the stronger opponent's resolve and by encouraging sympathizers to rally to the terrorists' banner" (ibid.:137). Det er rettet mot å "alter the stronger power's behavior by persuading it that its current policies are too expensive to sustain" (ibid.).

maktposisjonen. Den farligste av disse asymmetriske metodene ville være terrorhandlinger med bruk av masseødeleggelsesvåpen (ibid:140).

Derfor var bekjempelsen av dette en sentral maktpolitisk målsetning for USA etter den kalde krigen. Fokuset på dette ble ytterligere forsterket etter terrorangrepene mot amerikanske mål den 11/9 2001.¹⁵

I tråd med dette vil denne oppgavens analysedel være inndelt i forhold til disse tre overordnede amerikanske maktpolitiske målsetningene ved slutten på den kalde krigen:

- Sementere Russlands plass som regional stormakt (kapittel 4)
- Bevare den europeiske sikkerhetsstrukturen under amerikansk lederskap (kapittel 5)
- Bekjempe internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen (kapittel 6)

---

¹⁵ I *National Security Strategy* fra 2002 understrekes det at den største trusselen mot USA ikke lenger er tradisjonelle statlige utfordrere, men "shadowy networks of individuals [that] can bring great chaos and suffering to our shores for less than it costs to purchase a single tank."

Kapittel 3 Endringer i NATO¹⁶

De voldsomme endringene i NATOs strategiske omgivelser etter den kalde krigens slutt åpnet for muligheter og behov for endringer av alliansen. De strukturelle endringene hadde generert en helt ny sikkerhetssituasjon i Europa. Hovedtrusselen som alliansen var opprettet for å beskytte mot, var forsvunnet, og det rådet usikkerhet rundt hva som ville oppstå i maktvakuumet etter Sovjetunionens kollaps. Dersom NATO skulle kunne vedvare som en relevant aktør i forhold til europeisk sikkerhet i en verden uten kald krig, var alliansen nødt til å foreta noen endringer (Lugar 2002).

Overordnet har NATO gjennomgått to store endringsprosesser siden 1990 (Asmus 2002:xxiv). For det første har alliansens medlemssammensetning blitt utvidet fra 16 til 26¹⁷, hvorav flere er tidligere medlemmer av Warszawa-pakten. Dette har medført at alliansens tyngdepunkt har blitt flyttet stadig lengre øst. I tillegg har det skjedd en endring i strategisk fokus. Dette innebærer at NATO har påtatt seg nye typer oppgaver som er tilpasset den nye sikkerhetssituasjonen etter den kalde krigen.

I tråd med dette vil jeg i dette kapittelet redegjøre for disse endringene:

- Utvidelsen av antall medlemsland
- Endringer i strategisk fokus

---

¹⁶ Der ikke annet er spesifisert, er opplysninger om NATO hentet fra alliansens offisielle hjemmeside, www.nato.int.

¹⁷ Per mai 2008 er dette NATOs medlemstall. Under årets toppmøte i Bucuresti ble også Kroatia og Albania invitert til formelle forhandlinger om medlemskap i NATO i 2009.

3.1 Utvidelse av antall medlemsland

Den 4. april 1949 ble Washington Treaty Organization opprettet som en forsvarspakt mellom 10 vesteuropeiske stater, USA og Canada.¹⁸ Kjernen i pakten var de alliertes forpliktelse til gjensidig forsvar, formulert i NATOs artikkel 5.¹⁹ Det skulle være en militær forsvarsallianse rettet mot å ivareta de alliertes sikkerhet. NATO ble selve symbolet på det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet (Minuto-Rizzo 2007:2). Utgangspunktet for opprettelsen av alliansen var i hovedsak statenes sammenfallende sikkerhetsinteresser knyttet til Sovjettrusselen, men det felles verdigrunnlaget var også viktig for samholdet i alliansen. Dette gjaldt blant annet demokrati, markedsøkonomi og fredelige konfliktløsninger. Alliansen var i prinsippet åpen for alle stater som var villige til å innordne seg etter det verdigrunnlaget NATO bygget på.²⁰

Oppløsningen av Sovjetunionen hadde gjort det mulig med en utvidelse av NATO østover. De tidligere sovjetdominerte statene hadde umiddelbart etter slutten på den kalde krigen ytret ønske om å bli inkludert i den transatlantiske sikkerhetsstrukturen. Disse statene befant seg i en situasjon preget av usikkerhet og urolighet etter Sovjetunionens kollaps. Dette åpnet derfor for muligheten til å

---

¹⁸ Disse var Belgia, Danmark, Frankrike, Island, Italia, Luxemburg, Nederland, Norge, Portugal og Storbritannia.

¹⁹ Artikkel 5: *“The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area. Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security”.*

²⁰ Artikkel 10: *“The Parties may, by animous agreement, invite any other European state in a position to further the principles of this Treaty and to contribute to the Security of the North Atlantic area to accede to this Treaty ...”*

utvide den transatlantiske sikkerhetssonen mot øst (Goldgeier 1999:vii). Selve utvidelsesprosessen hadde startet med gjenforeningen av Tyskland i 1990, men innebar på daværende tidspunkt ingen offisielle planer om videre utvidelse (ibid.:14). Forslaget om å oppta flere medlemmer i NATO kom opp allerede under toppmøtet i London i 1990, men kom likevel først formelt på dagsorden på toppmøtet i Brussel i januar 1994.²¹

Hvilke konkrete krav som skulle stilles i de forestående invitasjonene ble imidlertid først spesifisert i en studie av NATO-utvidelsen fra 1995.²² I hovedtrekk dreide det seg om krav om å iverksette demokratiseringsreformer, fredelige løsninger på eventuelle pågående konflikter, opprette sivil kontroll over det militære, samt vilje til å dele ansvaret i det felles forsvarssamarbeidet (Schake 2001:41). I denne studien ble også spørsmålet om hvorfor en utvidelse ble ansett som relevant for NATO, begrunnet. Først og fremst var det ønsket om å skape et tryggere integrert Europa, uten de skillelinjene som hadde splittet Vest- og Øst-Europa under den kalde krigen. Dessuten ville utvidelsen bidra til å styrke demokratiseringen av de tidligere sovjetområdene. Alt i alt ville NATO-utvidelsen bidra til å forbedre, ikke bare den europeiske, men også den internasjonale sikkerheten.²³

De første formelle invitasjonene til NATO-medlemskap ble annonsert under toppmøtet i Madrid i 1997. Det gjaldt Polen, Tsjekkia og Ungarn. Disse ble tatt opp i alliansen i forbindelse med toppmøtet i Washington i 1999. NATO besto nå av 19 medlemmer.²⁴

---

²¹ NATO-ledere slår fast at de “expect and would welcome NATO expansion that would reach to democratic states to our east”, *The Prague Summit and NATOS’s transformation*, side 21.

²² *Study on NATO enlargement*

²³ *Study on NATO enlargement*, kapittel 1

²⁴ I tillegg til de opprinnelige 12 medlemsstatene, ble følgende land inkludert i NATO under den kalde krigen: Hellas og Tyrkia i 1952, Vest-Tyskland i 1955 og Spania i 1982.

Parallelt med selve utvidelsesprosessen måtte NATO sørge for å bevare et godt forhold til tidligere motstandere i regionen. Særlig gjaldt det forholdet til Russland. Det var viktig at Russland ikke oppfattet NATO-utvidelsen som en trussel mot sin egen sikkerhet. Russland måtte føle seg som en integrert del av et nytt og samlet Europa, og anerkjennes som en naturlig partner i det europeiske sikkerhetssamarbeidet. Opprettelsen av NATO-Russia Permanent Joint Council i 1997 skulle sørge for nettopp det (Schake 2001:41). Dette ga ikke Russland vetorett i NATO, men åpnet for samarbeid mellom de to tidligere rivalene:

“The NATO-Russia Founding Act we have just signed joins a great nation and history’s most successful alliance in common cause for a long-sought but never before realized goal – a peaceful, democratic, undivided Europe. ... From now on, NATO and Russia will consult and coordinate and work together” (Clinton sitert i Goldgeier 1999:116).

I 1999 ble Membership Action Plan (MAP) lansert. Hensikten med dette programmet var å bistå potensielle medlemsland i forberedelsene til et eventuelt NATO-medlemskap. I tillegg skulle det bidra til å trygge forholdet mellom et stadig ekspanderende NATO og tidligere motstandere. Lanseringen av MAP sendte samtidig ut signaler om at NATO forberedte seg på ytterligere utvidelser.

Signalene skulle vise seg å stemme. Under toppmøtet i Praha i 2002 inviterte NATO 7 potensielle nye medlemmer til formelle forhandlinger. Disse var Bulgaria, Estland, Latvia, Litauen, Romania, Slovakia og Slovenia. I mars 2004 fikk de status som NATO-medlemmer. Dette er den største utvidelsesrunden så langt. Alliansen rommet nå 26 medlemmer, hvorav flertallet av de nye statene var tidligere medlemmer av Warszawa-pakten, derav 3 tidligere medlemmer av Sovjetunionen.

Under årets toppmøte i Bucuresti ønsket NATO å ta utvidelsesprosessen et skritt lenger. Alliansen ville invitere Albania, Kroatia og Den tidligere jugoslaviske republikken Makedonia som medlemmer. USA ønsket i tillegg å gi MAP-status til Georgia og Ukraina. Dette lyktes imidlertid ikke. Resultatet etter toppmøtet var at kun Albania og Kroatia ble invitert til formelle medlemskapsforhandlinger.

3.2 Endring i strategisk fokus

Sovjetunionens oppløsning medførte store endringer i NATOs strategiske omgivelser. Alliansens hovedfokus hadde til nå vært å beskytte de allierte mot eventuelle maktovergrep fra Sovjetunionen. Nå var det ikke lenger kalkulert sovjetisk aggresjon som utgjorde den mest prekære trusselen, men en overhengende fare for destabilitet og konflikt i maktvakuumet etter stormaktens kollaps (Schake 2001:31). Denne nye sikkerhetsutfordringen genererte strategiske endringer i NATO. Disse endringene ble initiert under NATO-toppmøtet i London i 1990, og kom eksplisitt til uttrykk i NATOs nye sikkerhetsstrategi fra 1991.²⁵ Her vektlegges europeisk stabilitet som hovedelement i alliansens utfordringsbilde i en verden uten kald krig.²⁶ Nye problemstillinger knyttet til destabilitet, som internasjonal terrorisme og spredning av masseødeleggelsesvåpen, fordret nye strategiske oppgaver. Fra å være en ren forsvarsallianse var NATO nå i ferd med å utvikle seg mot å bli en aktiv promotør av en europeisk sikkerhetsstruktur. Den defensive tilnærmingen til europeisk sikkerhet var byttet ut med et fokus på aktiv spredning av sikkerhet og stabilitet i Europa (Schake 2001:29).

---

²⁵ *The Alliance's New Strategic Concept 1991*

²⁶ *The Alliance's New Strategic Concept 1991*, paragraf 9

Den nye strategien la også vekt på at utvidelsen av NATOs ansvarsområde medførte et større behov for strategiske samarbeidspartnere utover de allierte (Yost 2005:24). Dette ble imidlertid først spesifisert i NATOs nyere strategi som ble lansert i 1999. I 1991 ble North Atlantic Cooperation Council (NACC) opprettet. Formålet var å formalisere rammeverket for samarbeid mellom NATO og ikke-medlemsland. NACC byttet i 1997 navn til Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC), men hensikten forble den samme. Dette ble ytterligere forsterket med opprettelsen av rammeverket Partnership for Peace (PfP), som var rettet mot bilaterale avtaler mellom NATO og europeiske ikke-medlemsland. Disse tiltakene skulle sørge for at endringene i NATO ikke ble oppfattet som en trussel mot andre stater i regionen, men var ment å styrke sikkerheten til regionen som helhet. Dette signalet om fredelige intensjoner var særlig myntet på Russland (Schake 2001:36).

Disse utvidete samarbeidsstrukturene rundt NATO var i hovedsak rettet mot fredsbevarende operasjoner. For å organisere disse operasjonene trengte NATO en ny kommandostruktur. Løsningen ble opprettelsen av Combined Joint Task Force (CJTF). Dette skulle bidra til å øke fleksibiliteten i bruken av NATOs militære ressurser. Den nye kommandostrukturen ble erklært operativ under toppmøtet i Brussel i 1994.

Konflikten på Balkan skulle bli NATOs første mulighet til å operasjonalisere sitt nye strategiske konsept. Operasjonen i Bosnia i 1995 var første gang alliansen beveget seg utenfor sitt opprinnelige ansvarsområde, både i forhold til lokalisering og type oppgave. Det innebar nemlig at NATO påtok seg fredsbevarende oppgaver, noe som var nytt i NATO-sammenheng.

I 1999 ble NATOs sikkerhetsstrategi ytterligere redigert.²⁷ Det nye strategiske konseptet avviker på en rekke punkter fra 1991-strategien, og bekrefter de

---

²⁷ *The Alliance's Strategic Concept 1999*

endringene alliansen hadde gjennomgått i tiåret etter den kalde krigens slutt.²⁸ Den kanskje viktigste endringen er at strategien for første gang uttrykker eksplisitt forventningene til gjennomføring av operasjoner som faller utenfor artikkel 5, som krisehåndtering og fredsbevarende operasjoner.²⁹ Selv om dette hadde forekommet i forbindelse med konflikten på Balkan, inngikk det først nå som en uttalt del av NATOs nye strategi. Overordnet bekrefter den nye strategien NATOs reorientering fra territorialforsvar til mer ekspedisjonsrelaterte oppgaver (Yost 2005:32).

Terrorangrepene mot amerikanske mål den 11/9 2001 var en milepæl i alliansens historie. En alliert var angrepet av en ytre fiende, og for første gang ble det fattet vedtak om å ta i bruk artikkel 5. I den forbindelse sendte NATO i 2003 styrker til Afghanistan.

På toppmøtet i Praha i 2002 var hovedfokus hvordan det enkelte NATO-medlem kunne forbedre sin militære kompetanse for at en samlet allianse skulle være bedre rustet i forhold til de nye utfordringene angrepene 11/9 hadde eksemplifisert. I tillegg ble NATO Response Force (NRF) opprettet for ytterligere å styrke NATO i bekjempelsen av internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen. NRF ble erklært operativ under toppmøtet i Riga i 2006.

Terrorangrepene hadde tydelig vist at NATOs sikkerhetsmessige hovedutfordring ikke nødvendigvis befant seg i Europa. Internasjonal terrorisme, trusselen fra

---

²⁸ Fem overordnede endringer ble foretatt mellom 1991 og 1999. For det første er synet på Russland som hovedtrussel redusert; videre identifiseres religiøse og etniske konflikter, ikke-statlige aktører og spredning av masseødeleggelsesvåpen som nye hovedtrusler; fredsbevaring og krisehåndtering utenfor NATO-områder i samarbeid med FN og OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe), spesifiseres som nye hovedoppgaver; PfP og EAPC anerkjennes som viktige bidrag til å styrke åpenhet og innsyn i forsvarsplaner, særlig i forhold til samarbeid med ikke-NATO land; understreker avtalen mellom NATO og EU/VEU om bruk av NATOs ressurser til operasjoner utenfor NATOs militærstruktur (Schake 2001:32).

²⁹ *The Alliance's Strategic Concept*, paragraf 10

såkalte 'failed states' og spredning av masseødelegglesesvåpen krevde et utvidet nedslagsfelt for NATO-operasjoner. Alliansens tradisjonelle eurosentriske orientering var tilsynelatende utdatert (Minuto-Rizzo 2007:3). I forbindelse med operasjonen i Afghanistan i 2003 gikk ikke NATO bare *out-of-area*, men *out-of-continent*. NATO viste tydelig vilje til å endre strategisk fokus: "The Alliance clearly demonstrated that it was prepared to adopt a functional, rather than geographical, approach to security" (ibid.).

NATO er engasjert i en rekke langsiktige prosjekter, som heller enn militære reaksjoner på direkte trusler er operasjoner av mer politisk karakter.³⁰ Mange av disse engasjementene er kostbare operasjoner, både i forhold til økonomiske og menneskelige ressurser. Den direkte koblingen mellom operasjonene og den transatlantiske sikkerheten er heller ikke alltid så åpenbar. Spørsmålet er hvor bæredyktig denne utviklingen i NATO vil vise seg å være. Dette har særlig vist seg problematisk i forbindelse med NATOs engasjement i Afghanistan.

Operasjonen i Afghanistan skulle på mange måter bevise NATOs evne til å takle utfordringsbildet anno det 21. århundre, og NATOs fremtid avhenger kanskje av hvorvidt det viser seg å være en suksess.³¹ Foreløpig har imidlertid situasjonen vist seg vanskelig å løse. Dette kom til uttrykk i NATOs *Comprehensive Political Guidance* fra 2006, hvis hensikt var å stake ut retningen for ytterligere endringer i alliansen for å forbedre håndteringen av kriser à la situasjonen i Afghanistan.³²

---

³⁰ Eksempler på oppgaver NATO er engasjert i (pr april 2007): "With more than 50 000 troops under NATO command, the Alliance is keeping the peace in Kosovo; assisting defence reform in Bosnia and Herzegovina; patrolling the Mediterranean Sea in a naval anti-terrorist mission; engaged in combat as well as peacekeeping operations in Afghanistan; and airlifting African Union troops to the Sudanese crisis region of Darfur. In addition, NATO provided humanitarian relief to Pakistan after the October 2005 earthquake. And NATO is training Iraqi security forces, both inside and outside of the country" (Minuto-Rizzo 2007:4).

³¹ *Transforming NATO (...again)*, CSIS rapport 2006, side 11

³² *Comprehensive Political Guidance*, Introduction

Det forventes at ytterligere endringer vil bli iverksatt i forbindelse med NATOs 60-års jubileum i 2009.³³

---

³³ *Transforming NATO (...again)*, CSIS rapport, 2006, side 9

Kapittel 4 Russland

I dette kapitlet vil jeg drøfte på hvilke måter endringene i NATO har bidratt til å oppfylle tre relevante aspekter ved den amerikanske maktpolitiske målsetningen relatert til å begrense Russlands plass på det europeiske kontinentet etter slutten på den kalde krigen. Det gjelder følgende tre punkter:

- sementere Russlands plass som regional stormakt
- stabilitet i Europa
- spre amerikansk ideologi

4.1 Sementere Russlands plass som regional stormakt

Selv om Russlands internasjonale maktposisjon var betraktelig degradert etter slutten på den kalde krigen, betydde ikke Sovjetunionens kollaps at stormaktens maktgrunnlag hadde forvitret. Russland var fortsatt en mektig stat i kraft av sin store befolkning og sine materielle ressurser. I tillegg hadde Russland fortsatt et betydelig militært potensiale og var i besittelse av et betraktelig atomvåpenarsenal (Brzezinski 1997:87). Dette gjorde at Russland fortsatt var en potensiell utfordrer. Det var reelle muligheter for at det maktvakuemet Sovjetunionen hadde etterlatt seg, ville kunne absorberes av en ny russisk maktkonstellasjon. For USA var det en sentral maktpolitisk målsetning å forhindre at dette skjedde. Det var imidlertid ikke i USAs interesse at Russlands rolle ble ytterligere redusert (Melby 1995:132). Dersom den tidligere supermakten forvitret fullstendig, ville dette føre til at maktvakuemet i det internasjonale systemet ble enda større, med den destabilitet og uønskete konsekvenser dette ville kunne føre med seg. Derfor var det i USAs interesse kun å forhindre russisk maktekspansjon.

Det er først og fremst utvidelsen av NATO og alliansens ”absorbering” av tidligere østblokkland, som har bidratt til å oppfylle denne maktpolitiske målsetningen. Etter to utvidelsesrunder er nærmest samtlige av de tidligere sovjetdominerte statene i Øst-Europa inkorporert i den transatlantiske sikkerhetsstrukturen. På denne måten har NATO-utvidelsen ført til at det maktpolitiske vakuumet etter Sovjetunionens sammenbrudd så å si har blitt fylt opp av strukturer som USA dominerer. Det området som gjennom NATO er dekket av amerikanske sikkerhetsgarantier, har på den måten blitt flyttet tett inn til den russiske grensen.

Konsekvensen av dette er at terskelen for en eventuell russisk maktekspansjon på mange måter har blitt hevet betraktelig. Et russisk forsøk på å gjenerobre de tidligere sovjetdominerte områdene i Europa er nå mye vanskeligere enn dersom disse områdene hadde forblitt overlatt til seg selv. Utvidelsen av NATO har på denne måten bidratt til å redusere sannsynligheten for gjenoppstandelsen av en russisk hegemon.

Videre har NATO-utvidelsen betydd at USAs politiske og militære posisjon på det europeiske kontinentet har blitt betydelig forsterket. Under den kalde krigen hadde USAs spillerom i Europa vært begrenset av Sovjetunionen. De to stormaktene hadde delt Europa mellom seg, men den østlige stormaktens kollaps hadde åpnet for muligheten for USA til å ekspandere sin innflytelse i Europa (Brzezinski 1993:156). Dette var av stor maktpolitisk betydning for USA. Ikke bare er Europa i seg selv en enorm ressurs, både i kraft av befolkningsstørrelse og velferdsnivå, men det utgjør også et brohode til andre strategisk viktige områder i Eurasia. Dette området utgjør selve kjernen i det geopolitiske spillet om makt og hegemoni (Brzezinski 1997:31). Derfor var kontrollen med dette området særlig viktig.

Det er altså i all hovedsak utvidelsen av NATO som har bidratt til å oppfylle USAs maktpolitiske målsetning om å sementere Russlands posisjon som regional stormakt. Men også elementer i endringene i NATOs strategiske fokus kan tolkes i samme retning. Etter slutten på den kalde krigen ble det blant annet opprettet ulike bilaterale avtaler mellom NATO og Russland. Disse skulle sørge for at Russland ikke ble stående på utsiden av de transatlantiske sikkerhetsstrukturene, som nå var skjøvet helt opp mot grensene til den tidligere supermakten. En av de viktigste hensiktene med utvidelsen og de øvrige endringene i alliansen hadde nettopp vært å sørge for et stabilt og sikkert Europa, og i den forbindelse gjaldt det ikke minst å sørge for et trygt og forutsigbart forhold til den tidligere hovedmotstanderen. Det var til dette formålet NATO-Russia Permanent Joint Council ble etablert, som en mellomting mellom ”full NATO-membership and full exclusion from NATO” (Baker 2002:101). I tillegg ble Russland tilknyttet Partnership for Peace-arrangementet. De bilaterale avtalene i NATOs regi fungerte derfor på mange måter som en kontrollmekanisme av russisk maktposisjon fordi det også bidro til å gjøre det vanskeligere for Russland å foreta maktpolitiske fremrykk uten å risikere sanksjoner fra NATO og USA.

Videre var det viktig for NATO å presisere at Russland ikke lenger var ansett som en fiende ved den kalde krigens slutt. En viktig endring i NATOs strategiske konsept fra 1991 til 1999 var at NATO fjernet en bemerkning som på mange måter hadde fremstilt Russland som en fortsatt fiende (Yost 2005:24). I strategien fra 1991 var en av NATOs hovedoppgaver formulert som ”maintaining the strategic balance within Europe”. Dette ble altså fjernet i 1999 og bekreftet at Russland ikke lenger var ansett som fiende av alliansen.

Hensikten var altså å knytte Russland til den transatlantiske strukturen, men uten å tillate den tidligere supermakten noen form for direkte innflytelse i NATO.

På denne måten ble Russland knyttet til det amerikanskledete sikkerhetsarrangementet. Dette skulle bidra til at Russland ikke følte seg marginalisert på det europeiske kontinentet. Dersom Russland ikke følte sin sikkerhet ivaretatt av en europeisk sikkerhetsstruktur, kunne det tenkes at landet ville søke mot alternative alliansepartnere. Eksempelvis ville en allianse mellom Russland og Kina i stor grad kunne utgjøre en trussel mot amerikansk maktposisjon på det europeiske kontinentet.

Sementering av Russlands posisjon som regional stormakt var altså et ledd i USAs umiddelbare maktpolitiske målsetning etter Sovjetunionens kollaps. Det er imidlertid verdt å påpeke at endringene i NATO, særlig utvidelsen, også kunne tenkes å utløse motreaksjoner som kunne utfordre den amerikanske maktposisjonen. Avgjørelsen om å utvide NATO tok på mange måter i liten grad hensyn til at Russland var ekstremt sårbar etter den kalde krigen. Den tidligere supermakten var som tapende part både ydmyket og krenket.

Sovjetunionens kollaps hadde dessuten etterlatt Russland i en identitetskrise som på mange måter preget den russiske persepsjonen av bevegelsene i det internasjonale systemet. Dette gjaldt særlig i forhold til den tidligere motstanderen, NATO:

”Cultural insecurity compounded the political fears, making NATO expansion seem like the culmination of the long-standing Western policy designed to isolate Russia, leaving it alone in the world and vulnerable to its various enemies” (Brzezinski 1997:102).

Sovjetunionens kollaps hadde påført russisk stolthet og integritet en alvorlig knekk. Selv om de endringene som ble foretatt av NATO offisielt hadde som formål å styrke sikkerheten til alle statene på det europeiske kontinentet, inklusive Russland, og på den måten også faktisk bidra til å bedre den russiske sikkerheten,

ble det ikke nødvendigvis oppfattet slik av Russland selv. Utvidelsen av NATO kunne lett tolkes mer som en trussel enn som et løfte om sikkerhetsgarantier. Russlands syn på hva som var hensiktsmessige tiltak for å styrke stabiliteten i Europa, var ikke nødvendigvis sammenfallende med den amerikanske ideen. For Russland ble ikke NATO-utvidelsen oppfattet som et ”naturlig” ledd i utviklingen i Europa etter den kalde krigen, men snarere som en fremrykking av en USA-ledet, fiendtlig allianse (Brzezinski 1997:102). Selv om konflikten mellom Sovjetunionen og USA på mange måter var over i og med Sovjetunionens sammenbrudd, var NATO for Russland fortsatt først og fremst ansett som en offensiv militærallianse, ikke en defensiv beskytter av europeisk stabilitet på hele det internasjonale systemets vegne (Gervasi 1996:11). Dette poenget understrekes også av Stanley Sloan:

“In the interest of future stability, the Cold War settlement need not necessarily accommodate every Soviet wish, but should try to ensure that the Soviet Union is not so dissatisfied that it would seek at some point in the future to undo the ‘wrongs’ that it felt were done to it at the end of the Cold War” (Sloan 1990:500-501).

Det fremstår altså på mange måter som et paradoks at tiltak som iverksettes for å hindre at en tidligere og potensiell fremtidig trussel mot europeisk stabilitet skal gjenoppstå, i siste ende kan vise seg å resultere i det motsatte, nemlig å gjenopplive den samme trusselen. Reiter (2001:48) illustrerer dette poenget i følgende sitat:

“Some principles of strategy are so basic that when stated they sound like platitudes: treat former enemies magnanimously; do not take on unnecessary new ones; keep the big picture in view; balance ends and means; avoid emotion and isolation in making decisions; be willing to acknowledge error. ... NATO enlargement, I believe, manages to violate every one of the strategic principles just mentioned.”

Baker (2002:96) holder fram særlig to forhold som har fått Russland til å revurdere sin egen trygghet når det gjelder eksterne militære trusler. For det første var det NATOs beslutning om å invitere tre tidligere sovjetstater inn i alliansen i 1997. To år etter, i 1999, engasjerte NATO seg med militære operasjoner i Kosovo. I følge Baker vekket begge disse forhold sterke negative følelser hos russerne:

“Russia’s historic distrust of NATO and of the United States, which had dampened at the beginning of the 1990s, flared back alive when NATO, a defensive alliance, took up arms in an offensive action against Russia’s Slavic kinsmen and political allies in the 1999 Kosovo conflict” (ibid.).

Selv om det er mye som peker i retning av at endringene i NATO, særlig utvidelsen, på flere måter har bidratt til å oppfylle den amerikanske maktpolitiske målsetningen om å sementere Russlands plass som regional stormakt, ligger det også en kime til en uheldig utvikling. Situasjonen som har oppstått etter utvidelsen av NATO, med en krenket tidligere supermakt trengt opp i et hjørne av Europa, gjør det fristende å trekke parallellen til en annen politisk avgjørelse som viste seg å få dramatiske uønskete konsekvenser, nemlig fredsoppgjøret etter første verdenskrig. Tyskland, som tapende part, følte seg ydmyket, krenket og isolert av seierherrene i en grad som medførte nasjonalisering og opprusting, og til sist ny verdenskrig. Baker (ibid.:100) sier det slik:

“One sad lesson of the twentieth century is that refusing to form alliances with defeated adversaries is more dangerous than forming such alliances. The Treaty of Versailles solved the “German problem” in exactly the wrong way – by sealing the defeat with territorial and economic retribution.”

Selv om omstendighetene på de fleste sentrale punkter den gangen var helt annerledes, kunne endringene i NATO etter den kalde krigen på mange måter

oppleves på tilsvarende måte for Russland som Versailles-freden gjorde for Tyskland etter første verdenskrig:

“Couple all these developments with the expansion of NATO up to Russia’s doorstep and the use of NATO as an offensive (as opposed to defensive) alliance to bomb Russian allies, and you have a recipe for disaster. By continuing to treat Russia like a potential adversary, we may encourage it to become our enemy, the very thing we fear” (Baker 2002:100).

I så fall kan endringene i NATO på sikt vise seg å få diametralt motsatte konsekvenser enn hva som var hensikten. Ikke bare kan dette føre til at hele den internasjonale stabiliteten blir satt i fare, men også til at USAs maktposisjon vil bli alvorlig utfordret.

4.2 Stabilitet i Europa

Overordnet sett var stabilitet i Europa knyttet til to sentrale amerikanske maktpolitiske målsetninger. Først og fremst ville et stabilt og trygt Europa være bedre rustet mot eventuelle maktpolitiske fremrykk fra russisk side. På den måten ville stabiliteten i Europa i seg selv fungere som en slags buffer mot russisk maktekspansjon og således også bidra til å sementere Russlands plass som regional stormakt i Europa.

I tillegg var europeisk stabilitet et maktpolitisk mål i seg selv for USA. Under den kalde krigen hadde den maktpolitiske aksen USA – Sovjetunionen på mange måter fungert som et filter for konflikter på det europeiske kontinentet (Østerud 2001:346). Den bipolare strukturen, med de to dominerende supermaktene med hvert sitt respektive sett klientstater, hadde bidratt til et forutsigbart konfliktmønster under den kalde krigen. Denne strukturen medførte at mindre

konflikter på det europeiske kontinentet nærmest automatisk ville kunne generere storkrig som involverte de to stormaktene. I følge strukturell realisme er dette hovedforklaringen på hvorfor det internasjonale systemet var særlig stabilt i denne perioden (ibid:343).

Den internasjonale maktbalansen ble først og fremst opprettholdt av bevisstheten om at begge blokkene var i besittelse av masseødeleggelsesvåpen.³⁴ Etter den kalde krigens slutt var situasjonen en annen. Atomvåpenarsenalet var riktig nok nærmest uendret, men maktbalansen for øvrig var dramatisk endret på alle andre måter. I den nyoppståtte situasjonen uten den tidligere bipolare konfliktaksen og maktbalansen, var sannsynligheten for at lokale konflikter kunne utløse større kriger redusert. Derimot var sannsynligheten for at mindre konflikter kunne oppstå og utvides større (Brzezinski 2007:28). For USA var det altså viktig at slike konflikter ikke fikk spre seg og eskalere. I så fall kunne det nemlig medføre at USA måtte engasjere seg og derved risikere å bli dratt inn i ressurskrevende kriger.

Via NATO var USA hovedansvarlig for sikkerheten på det europeiske kontinentet. Så lenge Europa forholdt seg stabilt, ville det derfor ikke være behov for økt amerikansk engasjement, og USAs ressurser kunnes settes inn andre steder i andre oppdrag. Det var altså flere maktpolitiske interesser som ble ivaretatt ved stabilitet i Europa. Tidligere sikkerhetspolitisk rådgiver i Clinton-administrasjonen, Anthony Lake (1996), uttrykker det slik: "History has taught us that when Europe is in turmoil, America suffers, and when Europe is peaceful and prosperous, America can thrive as well."

---

³⁴ I følge Mearsheimer (1990A:11) bidro følgende faktorer til stabilitet under den kalde krig: For det første sørget den bipolare maktfordelingen for maktbalanse i det internasjonale systemet. Videre var de to supermaktenes våpenarsenaler av tilsvarende størrelser. I tillegg var de begge i besittelse av atomvåpen.

Den offisielle begrunnelsen for endringene i NATO var nettopp rettet mot stabilisering av Europa. Etter den kalde krigens slutt ble europeisk stabilitet definert som den største sikkerhetsutfordringen NATO nå sto overfor. Dette kom eksplisitt til uttrykk i sikkerhetsstrategiene fra henholdsvis 1991 og 1999. I 1999 ble i tillegg fredsbevaring og krisehåndtering inkludert som to nye strategiske hovedoppgaver.³⁵ Dette var direkte rettet mot å forhindre oppkomst og spredning av konflikter i vakuumet etter Sovjetunionens kollaps. Disse nye strategiske oppgavene var først blitt eksplisitt definert i 1999, men de var allerede testet ut under operasjonene i Bosnia i 1995. I forbindelse med uroen på Balkan på midten av 90-tallet fikk NATO altså en sjanse til å operasjonalisere sitt nye strategirepertoar.

I utgangspunktet var USA tilbakeholdne med å ville engasjere seg i konflikten på Balkan. Mange amerikanske strateger mente at Europa måtte klare dette på egenhånd. Det foregikk tross alt i europeernes egen bakgård. Tidligere utenriksminister James A. Baker uttrykte det slik: "We don't have a dog in this fight" (sitert i Kaplan 2004:117). Men når Europa ikke maktet å løse konflikten, og det var tegn til spredning som kunne medføre utvidet destabilisering, så USA det som klart nødvendig å engasjere seg (ibid.). I 1995 gikk NATO-tropper inn i Bosnia. Med denne operasjonen beveget NATO seg for første gang *out-of-area*.

I denne konflikten, hvor NATO opptrådte i fredsbevarende øyemed, bidro også Russland med tropper. Disse ble til og med underlagt amerikansk kommando ved at NATOs øverstkommanderende også hadde kommandoen over den russiske kontingenten. Imidlertid var Jeltsins betingelse at generalen i denne funksjonen ikke opptrådte på NATOs vegne, kun på USAs (Whitney 1995).

---

³⁵ *The Alliance's Strategic Concept 1999*, paragraf 10

Noen år senere i 1999, gikk NATO til krig mot serbiske styrker i Kosovo. Denne konflikten skulle etter hvert vise seg å være mer problematisk i forhold til Russland, som har en lang tradisjon som det ortodokse Serbias allierte.

USA hadde også en åpenbar interesse i konflikten på Balkan utover de konkrete militære mål (Gervasi 1996:4-5). Operasjonen i Bosnia var på mange måter av stor symbolsk betydning for NATO. Alliansen hadde behov for å relegitimere sin relevans etter den kalde krigens slutt og bortfallet av sovjettrusselen. Dersom ikke NATO maktet å stanse konflikten på Balkan, kunne det bety en alvorlig svekkelse av alliansens anseelse i internasjonal politikk. NATOs troverdighet i den nye rollen som fredsbevarer ville bli betydelig redusert. For USA ville en svekkelse av NATO i tillegg bety at den formelle rammen for amerikansk makt og innflytelse i Europa ville forsvinne. Derfor ble på mange måter Bosnia et prestisjeprojekt både for NATO og for USA. NATO fikk muligheten til å markere sin fortsatte relevans, og USA til å befeste sin posisjon i det transatlantiske førersetet. Operasjonen i Bosnia skulle confirmere USAs rolle som "europeisk stormakt" (Conry 1995:9).

Selv vurderte alliansen resultatet av disse operasjonene som særlig vellykket (Serry 2003). Resultatet var blant annet at flere av statene i tidligere Jugoslavia inngikk avtale om Partnership for Peace eller ble kandidater til fullt medlemskap.

Men USA og NATOs håndtering av konflikten på Balkan kan også vise seg å ha utilsiktede konsekvenser på lengre sikt. Som tidligere nevnt har USAs økende engasjement i områder som tidligere var dominert av Sovjetunionen, på mange måter bidratt til å provosere Russland, og dette kom særlig tydelig til uttrykk da NATO gikk inn i Kosovo. Dette gjorde også situasjonen ubekvem for de statene i Øst-Europa som fortsatt var utenfor alliansen, og som befant seg midt i mellom et stadig ekspanderende NATO og et lunefullt Russland. I sin ytterste konsekvens

kunne dette føre til opprustning og økt konfliktpotensial i Øst-Europa (Gervasi 1996:12).

4.3 Spredning av amerikansk ideologi

Sovjetunionens kollaps betydde også at kommunismen hadde ”tapt”. Under hele den kalde krigen hadde de ideologiske motsetningene mellom det demokratiske USA og den kommunistiske Sovjetunionen vært et viktig fokus i amerikansk utenrikspolitikk. På mange måter hadde oppdemmingen av Sovjetunionen under den kalde krigen i like stor grad vært rettet mot ideologiske som realpolitiske faktorer. Den såkalte ”containment”-politikken som USA førte i denne perioden, utgjorde på mange måter et velegnet operasjonelt konsept for kombinasjonen av det realpolitiske og det ideologiske (Melby 1995:168). Bortfallet av Sovjetunionen åpnet altså ikke kun for en mulighet til å ekspandere amerikansk relativ makt i realpolitisk forstand, men en mulighet til å spre amerikansk ideologi.

For det første skulle spredning av demokrati i de tidligere kommunistiske områdene bidra til å stabilisere Europa. Amerikansk idealisme rommer en sterk tro på at spredning av internasjonale institusjoner og verdier som økonomisk og politisk frihet, vil bidra til å endre det internasjonale systemet til noe bedre (Goldgeier 1999:20). Dette henger sammen med troen på at demokratiske stater ”av natur” er mindre tilbøyelige til å gå til krig mot hverandre enn ikke-demokratiske stater. Demokratisering vil derfor bidra til å overkomme konsekvensene av asymmetri i maktfordelingen fordi dette virker mindre truende når det forekommer mellom demokratier (Ikenberry 2002:21).³⁶ Helt konkret ville

---

³⁶ I følge demokratisk fredsteori er forekomsten av konflikt mellom demokratier mindre av følgende grunner: 1) maktbruk er mer synlig og derfor kontrollerbar i demokratiske stater; 2) maktbruken er mer institusjonalisert og forutsigbar; 3) innsyn utenfra i maktbruken er i større grad mulig, og alliansepartnere kan yte større innflytelse på maktbruken; 4) demokratiske ledere

utvidelsen av NATO sørge for at flere europeiske stater ble integrert innenfor samme struktur, og på den måten ville det redusere sannsynligheten for konflikt mellom disse statene.

I tillegg var spredning av demokrati i seg selv en legitim begrunnelse for utvidelsespolitikken. Argumentet om å styrke demokratiet i tidligere sovjetdominerte stater i Sentral- og Øst-Europa var nærmest garantert å oppnå appell hos USAs allierte i NATO. Dette ble da også fremmet av de europeiske stormaktene som det viktigste argumentet for en utvidelse av alliansen (Reiter 2001:45).

Men spredning av demokrati har også en direkte maktpolitisk implikasjon i amerikansk sammenheng fordi dette på mange måter betyr en eksportering av amerikanskdominerte strukturer og dermed en styrking av den amerikanske maktposisjonen. Idealisme i amerikansk sammenheng handler om mer enn troen på at idéer kan bidra til å endre verden, jevnfør den generelle definisjonen av politisk idealisme (Melby 1995:29). For USA er nemlig disse idéene en integrert del av hva USA er *per se*. Derfor bidrar spredning av demokrati og markedsøkonomi på mange måter indirekte til å styrke den amerikanske maktposisjon fordi det konkret innebærer en forlengelse av det verdibaserte amerikanske systemet. USA har derfor en sterk interesse i at det internasjonale systemet homogeniseres.

Nye (1990) forklarer hvordan spredning av amerikanske verdier bidrar til å gi USA økt makt.³⁷ I følge Nye handler makt i det internasjonale systemet i stor grad

---

er mer samarbeidsvillige overfor sine demokratiske allierte enn ikke-demokratiske ledere (Ikenberry 2002:19).

³⁷ I følge Joseph Nye (1990:155) er ikke USAs største maktpolitiske utfordringen etter den kalde krigen hvorvidt stormakten bevarer sin posisjon som den sterkeste militærmakt, men “to what extent it will be able to control the political environment and get other countries to do what it

om hvor stor innflytelse en stat har i det internasjonale systemet, og ikke om ren militær maktbalanse. Tradisjonelle maktmidler alene er ikke nok til å oppnå dominans. Nye (ibid.:166) definerer myk makt som “[what] occurs when one country gets other countries to *want* what it wants ... in contrast with the hard or command power of *ordering* others to do what it wants” (utheving i original). Dette sitatet illustrerer hvordan spredning av verdier bidrar til økt makt:

“If a state can make its power seem legitimate in the eyes of others, it will encounter less resistance to its wishes. If its culture and ideology are attractive, others will more willingly follow. If it can establish international norms consistent with its society, it is less likely to have to change. If it can support institutions that make other states wish to channel or limit their activities in ways the dominant state prefers, it may be spared the costly exercise of coercive or hard power” (ibid.:167).

Det er særlig utvidelsen av NATO som har bidratt til å styrke USAs maktposisjon i denne forbindelse. NATO stilte eksplisitte krav til potensielle medlemsland om demokrati-reformer som forutsetning for medlemskap.³⁸ En utvidelse av NATO innebar spredning av demokrati og derved styrking av den amerikanske maktposisjonen.

---

wants.” Videre understreker han, “A state may achieve the outcomes it prefers in world politics because other states want to follow it or have agreed to a situation that produces such effects. In this sense, it is just as important to set the agenda and structure the situations in world politics as to get others to change in particular cases” (ibid.:166).

³⁸ Artikkel 2: *The Parties will contribute toward the further development of peaceful and friendly international relations by strengthening their free institutions, by bringing about a better understanding of the principles upon which these institutions are founded, and by promoting conditions of stability and well-being. They will seek to eliminate conflict in their international economic policies and will encourage economic collaboration between any or all of them.*

Artikkel 10: *The Parties may, by unanimous agreement, invite any other European State in a position to further the principles of this Treaty and to contribute to the security of the North Atlantic area to accede to this Treaty. Any State so invited may become a Party to the Treaty by depositing its instrument of accession with the Government of the United States of America. The Government of the United States of America will inform each of the Parties of the deposit of each such instrument of accession.*

Selv om det først og fremst var utvidelsen av NATO som bidro til å styrke USAs ideologiske innflytelse ved å spre demokratiet til de tidligere sovjetdominerte områdene, sørget endringene i NATOs strategiske fokus på mange måter også for det samme. I stor grad handlet NATOs nye oppgaver om aktivt engasjement og ekspedisjonsliknende operasjoner rettet mot regimeendringer og implementering av demokratiske strukturer. Som tidligere nevnt var alliansens operasjoner på Balkan de første eksempler på dette.

Likevel, selv om amerikansk idealisme innebærer en overbevisning om at spredning av amerikanske verdier er noe USA gjør på vegne av hele verden, så og si av sin gode vilje, så er det ikke dette nødvendigvis en oppfatning som deles i alle land og kulturer. Spredning av demokrati og frihet til Sentral- og Øst-Europas lenge undertrykte befolkning framsto som et tilsynelatende spontant og nøytralt uttrykk for modernisering og optimisme, men det ga implisitt aksept for amerikansk lederskap (Brzezinski 2008:93).

Kapittel 5 Et integrert Europa gjennom EU

I dette kapitlet vil jeg drøfte på hvilke måter endringene i NATO har bidratt til å oppfylle to sentrale aspekter knyttet til den amerikanske maktpolitiske målsetningen om å forhindre at NATO mister sin relevans som den viktigste sikkerhetsalliansen på det europeiske kontinentet, til fordel for et sterkere og mer integrert Europa gjennom EU. Følgende punkter vil bli drøftet:

- Europeisk sikkerhet under amerikansk lederskap
- Europeisk integrasjon under amerikansk lederskap
- Nye allierte i det nye Europa

5.1 Europeisk sikkerhet under amerikansk lederskap

I den oppståtte situasjon med mangel på maktbalanse i Europa ved slutten på den kalde krigen fikk Europa muligheten til å styrke sin relative maktposisjon i det internasjonale systemet gjennom den Europeiske Union (EU). Dette ga da også EU eksplisitt uttrykk for at unionen hadde til hensikt å gjøre. Samtidig som NATO lanserte sin nye post-kalde krig strategi i forbindelse med toppmøtet i Roma i 1991, markerte også EU en omlegging av sin egen strategiske profil. Dette kom til uttrykk i form av Maastricht-avtalen. Denne ble forhandlet fram i desember samme år og undertegnet året etter.³⁹ Maastrich-avtalen markerte overgangen fra den tidligere European Community (EC) til dagens EU.

---

³⁹ For mer om innholdet i Maasticht-avtalen, se EUs hjemmeside:
http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_en.htm

Maastrichtavtalen innebar en ytterligere konsolidering av europeisk integrasjon via styrket politiske og økonomisk samarbeid (Schmidt 2001:4). Dette inkluderte blant annet en selvstendig forsvars- og sikkerhetspolitisk pilar i EU, The Common Foreign and Security Policy (CFSP). Selv om den europeiske forsvarsidentiteten ikke var helt tydelig på dette tidspunkt, sendte dette tydelige signaler om at Europa via EU hadde ambisjoner i retning av en selvstendig europeisk forsvarsprofil, uavhengig av USA og NATO. Dersom integrasjonsprosessen i EU fortsatte på denne måten ved å bli styrket i bredden og dybden, kunne dette komme til å true NATOs rolle som sikkerhetspolitisk ansvarlig på det europeiske kontinentet.

Foreløpig var den europeiske retorikken forsiktig. I EUs nye program ble det understreket at den vedtatte forsvarsprofilen

“shall not prejudice the specific character of the security and defense policy of certain member states and shall respect the obligations of certain member states under the North Atlantic Treaty and be compatible with the common security and defense policy established under that framework”
(Kaplan 2004:114).

Selv om det fortsatt inkluderte flere forbehold, og NATO fortsatt var ansett som en sentral aktør i forhold til europeisk sikkerhet, var den overordnede tendensen i utviklingen i EU fra den kalde krigens slutt, rettet mot å styrke EUs forsvars- og sikkerhetspolitiske rolle på bekostning av NATO (ibid.)

For å unngå at NATO ble utfordret av EU på det sikkerhetspolitiske området i en grad som kunne true alliansens fortsatte eksistensberettigelse, var det viktig for USA å markere overfor Europa at NATO fortsatt var relevant også i forhold til de nye sikkerhetspolitiske utfordringene som Europa sto overfor etter den kalde krigen. Dersom NATO ikke maktet å overbevise sine medlemmer og EU om dette, ville det kunne bety alliansens endelikt. Dette var særlig viktig i forhold til

NATOs opprinnelige medlemsland. Nye stater som ble inkludert etter den kalde krigens slutt, viste seg å være langt mer overbeviste om alliansens fortsatte nødvendighet.

Her er det fristende å trekke paralleller mellom USAs rolle i gjenoppbyggingen av Europa etter den andre verdenskrig og situasjonen ved slutten på den kalde krigen. Dette ga også daværende president Clinton uttrykk for da han annonserte sine ambisjoner om NATO-utvidelse i 1996:

"I came to office convinced that NATO can do for Europe's East what it did for Europe's West: Prevent a return to local rivalries, strengthen democracy against future threats, and create the conditions for prosperity to flourish" (Clinton i Goldgeier 1999:106).

Den gangen var det statene i Vest-Europa som ønsket amerikansk bistand. Nå var det imidlertid de tidligere sovjetdominerte områdene i Sentral- og Øst-Europa som var fristet av amerikanske sikkerhetsgarantier.⁴⁰ Umiddelbart etter den kalde krigens slutt viste de tidligere sovjetdominerte statene stor interesse i å bli integrert i den eksisterende europeiske sikkerhetsstrukturen som var ledet av USA. For disse statene var sovjettrusselen i stor grad fortsatt reell. Selv om Sovjetunionen formelt sett var oppløst, var det fortsatt stor usikkerhet knyttet til det nye Russlands videre utvikling (Sloan 1990:496). Uroen i det oppståtte maktvakuumet som disse statene nå befant i, medførte frykt for å bli utsatt for ny maktekspansjon fra russisk side. Det opprinnelige tradisjonelle formålet med NATO, nemlig å beskytte mot et ekspansivt tidligere Sovjetunionen, nå Russland, appellerte derfor i stor grad. Konfliktene på Balkan på midten av 90-tallet bidro ytterligere til å skape

---

⁴⁰ Her refereres det til Geir Lundestads begrep *empire of invitation*. Argumentet til Lundestad er at USA ble invitert til Europa etter slutten på andre verdenskrig, og at USAs rolle som europeisk stormakt på mange måter er et resultat av en invitasjon (Lundestad 2004, kapittel 2). Situasjonen etter den kalde krigen, og Øst-Europas ønske om amerikanske sikkerhetsgarantier likner på mange måter.

uro og frykt blant statene i denne regionen og økte etterspørselen etter amerikanske sikkerhetsgarantier (Asmus 2002:16).

Dette var en av hovedforklaringene på hvorfor disse statene i større grad ønsket å bli en del av det transatlantiske sikkerhetssamarbeidet i NATO, heller enn medlemskap i EU. De oppfattet at EU-medlemskap først og fremst representerte europeisk integrasjon på politiske og økonomiske områder, men i for liten grad innebar konkrete militære sikkerhetsgarantier. Disse statene søkte derfor primært å bli innlemmet i den amerikanskledete sikkerhetsstrukturen, først og fremst for å oppnå beskyttelse mot et lunefullt Russland og for å sikre stabilitet i Sentral- og Øst-Europa. For de nye statene handlet det i stor grad om ”to get the Russians out and the Americans in” (Asmus 2002:12).

Skepsisen mot å søke sikkerhet gjennom medlemskap i EU var dessuten blitt forsterket av de europeiske stormaktenes manglende suksess i håndteringen av konfliktene på Balkan. Derfor var det første og fremst medlemskap i NATO som fristet (Goldgeier 1999:4). NATO tok imot ”invitasjonen” fra de tidligere østblokkstatene, og stadig flere av disse har blitt opptatt i alliansen.

Sånn sett kan man altså hevde at utvidelsen av NATO på mange måter har bidratt til å relegitimere alliansens opprinnelige eksistensgrunnlag etter den kalde krigen. På denne måten har det vist seg at utvidelsen også representerer et viktig bidrag til å rettferdiggjøre NATOs fortsatte relevans. Samtidig bekreftet utvidelsen en fortsatt aksept av amerikansk lederskap i den europeiske sikkerhetsstrukturen

Man kan hevde at utvidelsen av NATO på denne måten også har bidratt til å forhindre at EU utviklet seg mot å bli en forsvarsallianse. Dersom de nye statene ikke hadde blitt tatt opp i NATO og derved oppnådd ønskete sikkerhetsgarantier fra USA, er det sannsynlig å anta at de i større grad ville presset på for at EU

skulle påta seg denne oppgaven. Dette ville forutsatt en betydelig styrking av unionens forsvars- og sikkerhetspolitiske potensiale og derved en svekkelse av NATOs og USAs rolle i den europeiske sikkerhetsstrukturen.

I tillegg til å relegitimere og å befeste NATOs fortsatte relevans, har også utvidelsen av alliansen bidratt til å skaffe USA et depot av nye lojale allierte. Mens ”det gamle Europa” i økende har uttrykt skepsis til amerikanske initiativ, består ”det nye Europa” i mye større grad av lojale og medgjørilige allierte.⁴¹

“Some Europeans sensed an American plot to subvert European military autonomy by conferring membership on countries presumably more subservient, or at least more receptive to American wishes” (Kaplan 2004:123).

Det er altså først og fremst utvidelsen av NATO som har bidratt til å oppfylle amerikanske maktpolitiske målsetninger om å ivareta sin lederposisjon i europeisk sikkerhetssammenheng.

Endringer i alliansens strategiske fokus har imidlertid også bidratt til dette. Etter den kalde krigens slutt, oppstod et nytt trusselbilde, som medførte at NATO endret sitt strategiske konsept ”..to reflect the new, more promising, era in Europe”,⁴² og disse endringene av strategisk fokus var nødvendige for å overbevise medlemslandene om at NATO fortsatt fremsto som et relevant instrument til å ivareta deres fortsatte sikkerhet. I det nye strategiske konseptet som ble lansert i

---

⁴¹ Under en pressekonferanse den 22. januar i forbindelse med forberedelsene til Irak-krigen refererte Donald Rumsfeld til Tyskland og Frankrike som det ”gamle” Europa for å understrake hvor tyngdepunktet i fremtidens NATO lå: ”You’re thinking of Europe as Germany and France. I don’t. I think that’s old Europe. If you look at the entire Europe today, the center of gravity is shifting to the east. And there are a lot of new members. And if you just take the list of all that members of NATO and all of those who have been invited in recently – what is it? Twenty-six, something like that? – you’re right, Germany has been a problem, and France has been a problem.” Hele pressekonferansen er tilgjengelig på: www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1330.

⁴² *The Alliance’s New Strategic Concept 1991*, innledningen.

1991, vektlegger NATO destabilitet i Europa som den mest prekære sikkerhetspolitiske utfordringen alliansen stod overfor etter den kalde krigen.⁴³ De strukturelle endringene som fulgte av denne nye situasjonen, medførte et trusselbilde der hovedutfordringen ikke lenger var en konkret fiende, men risiko knyttet til etniske og territoriale konflikter i Sentral- og Øst-Europa (Yost 2005:23). Strategien uttrykker imidlertid lite konkret om hvilke tiltak et slikt trusselbilde kunne møtes med. Dette ble først spesifisert i den nye strategien fra 1999. Her presiserer NATO at alliansen også er forberedt på å påta seg nye typer oppgaver knyttet til fredsbevaring og krisehåndtering.⁴⁴ NATO signaliserte på denne måten en utvidelse av sitt strategirepertoar til å inkludere oppgaver av mer politisk karakter. Derved har alliansen på mange måter rykket inn på områder som tradisjonelt burde tilhøre EU. Dette er et ytterligere bidrag til at EUs mulighet til å utfordre NATOs rolle som dominerende aktør i europeisk sikkerhetspolitikk begrenses, og derved bidrar også dette til fortsatt amerikansk innflytelse i Europa.

I forlengelsen av den styrkede europeiske integrasjonen formulert i Maastricht-avtalen ble det gjort forsøk på å reetablere den Vesteuropeiske Union (VEU) som EUs forlengete militære arm. Slutten på den kalde krigen hadde. ”...sparked the real renaissance of the WEU (Western European Union)” (Conry 1995:3). Men i denne forbindelse ga daværende amerikanske president George W. H. Bush klar beskjed om at USA ikke ønsket en konkurrent til NATO på det forsvarspolitiske området.

“Our premise is that the American role in the defense and its affairs Europe will not be made superfluous by the European Union. If our premise is wrong, if, my friends, your ultimate aim is to provide individually for your own defense, the time to tell us is today” (sitert i Conry 1995:3).

---

⁴³ *Alliance Strategic Concept 1991*, paragraf 9

⁴⁴ *The Alliance Strategic Concept 1999*, paragraf 10

Men endringene i NATO mot et stadig mer omfangsrikt strategirepertoar, både når det gjelder type oppgaver og nedslagsfelt, har møtt mye kritikk. Det samme gjelder utvidelsen med stadig flere medlemmer. Allerede i 1995 advarte Stanley Sloan NATO mot å ta på seg kontroversielle oppgaver som kunne skape splid i alliansen (Sloan 1995:217). I forbindelse med konflikten på Balkan hadde de allierte i NATO nettopp støtt på samarbeidsproblemer knyttet til ulike oppfatninger av hvordan de nye oppgavene skulle løses. Flere amerikanske senatorer hadde advart mot den type fredsbevarende operasjoner som Bosnia var et eksempel på, og som opprettelsen av PfP og CJTF nettopp var rettet mot. De advarte mot en såkalt "FN-isering" av NATO (Goldgeier 1999:149): "NATO is first and foremost a military alliance."

5.2 Europeisk integrasjon under amerikansk lederskap

I følge Lundestad (1998B:3) var hovedmotivene bak USAs engasjement i den europeiske integrasjonsprosessen etter andre verdenskrig knyttet til fem sentrale amerikanske maktpolitiske interesser: å spre "den amerikanske modellen", som innebar spredning av demokrati og markedsøkonomi; å skape et mer rasjonelt og effektivt Europa; å redusere den amerikanske ansvarsbyrden ved å skaffe seg en sterkere alliert; å demme opp for Sovjetunionen; samt å kontrollere den videre utviklingen i Tyskland. De desidert mest tungtveiende motivene var knyttet til den "doble oppdemmingen" av henholdsvis Sovjetunionen og Tyskland (ibid.).

Sammenbruddet i den europeiske stormaktsbalansen etter andre verdenskrig hadde skapt ustabilitet og uro på det europeiske kontinentet. For at USA skulle kunne ivareta sine maktpolitiske målsetninger i denne situasjonen, nemlig å forhindre

fremveksten av en dominerende stormakt på det europeiske kontinentet, var USA nødt til å installere sine egne maktstrukturer i Europa. Det var altså ren maktbalanselogikk som lå bak dette bruddet med amerikansk isolasjonisme og såkalt ”offshore balancing”-strategi etter andre verdenskrig.⁴⁵ Med opprettelsen av NATO ble den amerikanske politiske og militære tilstedeværelsen i Europa formalisert. På den måten bidro etableringen av NATO til å ivareta USAs maktpolitiske interesser på det europeiske kontinentet. Opprettelsen av NATO hadde særlig som hensikt å integrere Tyskland i Vest-Europa (ibid.:22).

Det er mange likhetspunkter når det gjelder NATOs rolle i integreringsprosessen i Europa etter den andre verdenskrigs slutt og den situasjonen som oppsto etter Sovjetunionens kollaps. Igjen hadde den europeiske maktbalansen brutt sammen, og på lengre sikt kunne dette føre til at en ny fiendtlig hegemon kunne oppstå. Dette ga et klart motiv for å utvide den europeiske integrasjonsprosessen mot øst. NATO ble utvidet og partnership-avtaler ble inngått, og på denne måten har endringene i NATO bidratt til utvidelse av det integrerte Europa under amerikansk lederskap og derved også til å styrke den amerikanske maktposisjonen i det internasjonale systemet.

Alliansen utgjorde altså en viktig ramme for promotering av videre europeisk integrasjon i Europa i etterkant av den kalde krigen. NATOs beslutning om å inkludere flere medlemsland og å invitere enkeltstater til inngåelse av bilaterale avtaler innenfor rammen av Partnership for Peace-ordningen, var de viktigste bidragene til den videre integrasjonsprosessen. Via de formelle utvidelsesrundene

---

⁴⁵ Svein Melby (1995:10-11) deler amerikansk utenrikspolitisk strategi inn i fire hovedkategorier: isolasjonisme, unilateralisme, allianseorientert og universalisme. Den isolasjonistiske orienteringen preges av motvilje mot internasjonalt engasjement og manglende deltakelse i forpliktende internasjonale ordninger. Før andre verdenskrig var dette den strategien som dominerte amerikansk utenrikspolitikk. Offshore-balancing er strategier der USA sørger for å forhindre at maktbalansen i Europa endrer seg på bekostning av den amerikanske maktposisjonen, men uten direkte involvering på det europeiske kontinentet. Det var dette USAs engasjement i Europa etter andre verdenskrig representerte et brudd med.

har flere av de tidligere Warszawapakt-landene blitt integrert i den vestlige sikkerhetsstrukturen. Partnership for Peace-avtale er til og med inngått med NATOS gamle hovedfiende Russland.

Et av hovedmotivene bak USAs engasjement i denne integrasjonsprosessen har hele tiden vært at et stabilt og integrert Europa i seg selv ville være sterkt nok til å forhindre at enkeltstater eller koalisjoner av flere stater, fikk muligheten til å dominere det europeiske kontinentet.

Men USA hadde også en egeninteresse i å fremme og å øve innflytelse på integrasjonsprosessene i Europa. Via dette engasjementet kunne USA sørge for at Europa så og si ble formet i amerikansk ånd, ved å etablere amerikanskdominerte strukturer. Dette var helt i tråd med amerikansk idealisme og troen på at spredning av verdier ville bidra til å skape et nytt og bedre Europa. I forbindelse med utvidelsesdebatten på 90-tallet uttalte USAs tidligere president Clinton under et møte med den daværende franske president Chirac:

"We believe an integrated Europe through the European Union, fosters democracy among former enemy countries in Western Europe, encourages the development of democracy in free markets and the Central European Baltic countries who wish to join it" (sitert i Lundestad 1998B:15).

Etter andre verdenskrig hadde hensikten med å styrke europeisk integrasjon vært også å gjøre "Vesten" attraktiv for de kommunistiske sovjetstatene, slik at disse ville ønske å løsrive seg fra Sovjetunionen og søke mot den vestlige sikkerhetsstrukturen (ibid. 22).

Etter Sovjetunionens kollaps, har det amerikanske engasjementet i endringene av NATO, særlig når det gjelder utvidelsen, vært styrt av det samme motivet, nemlig å integrere de tidligere østblokklandene i de vesteuropeiske amerikanskdominerte

strukturene. På denne måten har utvidelsen av NATO og forlengelsen av den europeiske integrasjonsprosessen bidratt til en annen viktig maktpolitisk målsetting for USA, nemlig sementeringen av Russlands plass som regional stormakt.

Integrasjonsprosessen med inkludering av tidligere østblokkland i NATO (og EU) har resultert i at Europa på mange måter formes etter en amerikansk mal, der føderale strukturer, politisk demokrati og markedsøkonomi nærmest er forutsetninger for integrasjonen. Om ikke dette er et direkte uttalt maktpolitisk mål, kan man i det minste hevde at en slik transformering av Europa også kommer USA til gode i form av økt handel. Økonomisk stabilitet og vekst vil i tillegg kunne resultere i at Europa kan bære større deler av utgiftene knyttet til det transatlantiske sikkerhetssamarbeidet.

Det integrerte Europa utgjør et verdifellenskap som har vært viktig i NATO.⁴⁶ Resultatet for USA har blitt en likesinnet alliert, skreddersydd etter egne preferanser:

“Europe is America’s natural ally. It shares the same values; partakes, in the main, of the same religious heritage; practices the same democratic politics; and is the original homeland of a large majority of Americans” (Brzezinski 1997:57).

Slik ble Europa også etter den kalde krigens slutt på mange måter formet innenfor et transatlantisk rammeverk som USA kontrollerte. Målet var altså et sterkt og uavhengig Europa, men et Europa underlagt amerikansk lederskap: ”The ideal

---

⁴⁶ I NATOs artikkel 2 defineres alliansens felles verdigrunnlag: *The Parties will contribute toward the further development of peaceful and friendly international relations by strengthening their free institutions, by bringing about a better understanding of the principles upon which these institutions are founded, and by promoting conditions of stability and well-being. They will seek to eliminate conflict in their international economic policies and will encourage economic collaboration between any or all of them.*

state of affairs for Washington has Europeans always laboring toward greater unity, but never actually achieving it” (Conry 1995:4).

Etter slutten på den kalde krigen var det mange strateger på begge sider av Atlanteren som mente at USA og Europa ikke lenger hadde sammenfallende sikkerhetsinteresser på samme måte som under den kalde krigen, og at det derfor var naturlig at Europa etablerte sitt eget sikkerhetsarrangement, uavhengig av NATO og USA (Conry 1995). Nå som sovjettrusselen var borte, og Tyskland-problematikken ”løst”, var det ingen åpenbar grunn til at USA fortsatt skulle utgjøre sikkerhetsgarantisten for Europa. Derfor var det, i følge flere analytikere, naturlig at Europa selv ble i stand til egenhendig å ta ansvar for sin egen sikkerhet, gjennom et sterkere forsvars- og sikkerhetsarrangement i EU. Conry understreker videre at en slik løsning dessuten ville bidra til å dempe eventuelle resterende spenninger mellom NATO og alliansens tidligere fiende, Russland. En ren europeisk sikkerhetsstruktur ville sannsynligvis virke mindre provoserende på Russland enn et NATO, som via inkluderingen av medlemsland fra Øst-Europa, stadig rykket nærmere den tidligere supermaktens grenser (ibid.:1).

Et siste viktig poeng hos Conry (1995:8-9) er at utvidelsene av NATO har økt USAs ansvarsområde i Europa betraktelig. Fra å inkludere vesteuropeiske stater med relativ nærhet til USA, både geografisk og verdimessig, dekket alliansens sikkerhetsstrukturer nå mye større og til dels fjerntliggende områder i Øst-Europa. Utvidelsen har altså på mange måter relativt sett økt USAs sjanse for å havne i konflikter som vil kreve innsats i form av amerikanske ressurser. Gervasi (1996:11) stiller spørsmål om hvorvidt USA egentlig er villig til å forsvare for eksempel Slovakia dersom de blir angrepet. Det er uansett verdt å bemerke at det i slike tilfeller kan bli vanskelig for USA å få den amerikanske opinionen overbevist om den direkte forbindelsen mellom USAs nasjonale sikkerhet og eventuelle konflikter i et utkantstrøk av Europa.

Et annet poeng som kan være av betydning for utviklingen i NATO, er at utvidelsen av alliansen har flyttet tyngdepunktet i NATOs medlemskjerne stadig lengre øst. Det er nærliggende å anta at disse tidligere sovjetstatene er mindre ressurssterke enn NATOs tradisjonelle medlemmer blant de vesteuropeiske stormaktene. Som nevnt er de nye østeuropeiske medlemmene imidlertid mer villig til å delta i operasjoner i NATO-regi enn de opprinnelige NATO-medlemmene. Derfor er det sannsynlig at koalisjoner bestående av i hovedsak mindre ressurssterke nye NATO-land vil kunne bli en relativt dyrere løsning for USA enn koalisjoner med de store tradisjonelle NATO-landene, som Frankrike og Tyskland.

Conry (1995) hevder dessuten at utviklingen i NATO rettet mot å bevare alliansens relevans i den europeiske sikkerhetssammenheng på mange måter har bidratt til å svekke NATOs evne til å ivareta alliansens opprinnelige oppgave, nemlig å fungere som et instrument for ivaretagelse av sentrale amerikanske maktpolitiske målsetninger på det europeiske kontinentet. Det å bevare NATO har i seg selv blitt en målsetning som har gått på bekostning av alliansens effektivitet som sikkerhetsinstitusjon:

"Indeed, so strong is the determination to maintain NATO that the alliance no longer seems to be viewed as a tool to protect American vital interests; in the eyes of many of its proponents, NATO itself has risen to the level of a vital interest" (Conry 1995:2).

Kapittel 6 Internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen

I dette kapitlet vil jeg drøfte hvorvidt endringene i NATO har bidratt til oppnåelse av den amerikanske maktpolitiske målsetningen om bekjempelse av internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen. Følgende to aspekter vedrørende denne målsetningen vil bli drøftet:

- Bekjempelse av internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen
- Koalisjoner av villige

6.1 Bekjempelse av internasjonal terrorisme og masseødeleggelsesvåpen

Slutten på den kalde krigen etterlot USA i en unik maktposisjon. Med Sovjetunionens kollaps sto USA nå alene på toppen av det internasjonale makthierarkiet. Ikke siden opprettelsen av det moderne statssystemet hadde verden vært vitne til en tilsvarende asymmetri i den internasjonale maktbalansen (Walt 2005:31). USA hadde fått et enormt forsprang i relativ makt i alle de ulike dimensjonene som danner grunnlaget for en stats maktkapasitet. Både økonomisk og militært, når det gjelder innflytelse på internasjonale institusjoner og når det gjelder kulturell og ideologisk innflytelse, hadde USA nå utvilsomt lederskapet. Dette gjør likevel ikke USA til en global hegemon fordi til tross for sin overlegne maktposisjon, har supermakten ingen reell mulighet til å dominere hele det internasjonale systemet (ibid.:32). Men at USA siden slutten på den kalde krigen er den suverent mektigste staten i systemet, er det liten tvil om: "If primacy is

being defined as being 'first in order, importance or authority' or holding 'first or chief place', then it is an apt description of America's current position" (ibid.).

Den enorme avstanden i relativ makt mellom USA og de øvrige statene i det internasjonale systemet, gjorde at det ikke var mulig å utfordre den amerikanske maktposisjonen ved bruk av symmetriske strategier og tradisjonelle militære midler. Etter slutten på den kalde krigen var det derfor større muligheter for at USA kunne bli konfrontert med nye typer maktpolitiske utfordringer av såkalt asymmetrisk karakter (ibid.:24). Dette gjelder særlig internasjonal terrorisme hvor den desidert farligste utfordringen er terroristorganisasjoner uten "retur-adresse", med tilgang til masseødeleggelsesvåpen (ibid.:140).⁴⁷

Heller enn å avvikle seg selv ved opphør av den kalde krigen, har også NATO tilpasset seg det nye trusselbildet ved blant annet å endre sitt strategiske fokus. Disse endringene har på mange måter vist seg å være hensiktsmessige i forhold til USAs maktpolitiske målsetning knyttet til bekjempelse av internasjonal terrorisme. Allerede i NATOs strategiske konsept fra 1991 blir internasjonal terrorisme nevnt som en av alliansens viktigste utfordringer i den nye sikkerhetssituasjonen etter den kalde krigen. Denne strategien understreker at også NATO deler USAs oppfatning av det nye trusselbildet som både "multi-faceted" og "multi-directional, which makes them hard to predict and assess."⁴⁸ Videre spesifiseres det at:

*"Alliance security must also take account of the global context. Alliance security interests can be affected by other risks of a wider nature, including proliferation of weapons of mass destruction, disruption of the flow of vital resources and actions of terrorism and sabotage."*⁴⁹

---

⁴⁷ I *Defense Strategy for the 1990s* vektlegges bekjempelse av internasjonal terrorisme som en maktpolitisk hovedutfordring for USA etter slutten på den kalde krigen.

⁴⁸ *The Alliance Strategic Concept 1991*, paragraf 8

⁴⁹ *The Alliance Strategic Concept 1991*, paragraf 12

Det nye strategiske fokuset presiseres med større tyngde i strategidokumentet fra 1999.⁵⁰ I dette dokumentet uttrykkes det også eksplisitt for første gang at NATO var villig til å påta seg oppgaver som falt utenfor alliansens opprinnelige strategiske fokus, nemlig operasjoner av mer ekspedisjonsaktig karakter som ikke omfattes av artikkel 5. Dette hadde som tidligere nevnt allerede blitt operasjonalisert i forbindelse med konfliktene på Balkan, for første gang med operasjonen i Bosnia i 1995 og senere i Kosovo i 1999. Under operasjonene på Balkan hadde NATO dessuten vist at alliansen ville bevege seg *out-of-area*, dersom det ble vurdert som nødvendig for å ivareta den transatlantiske sikkerheten.

Den 11/9 2001 materialiserte internasjonal terrorisme seg i et massivt angrep mot sentrale amerikanske mål. For første gang opplevde USA nå omfanget av den enorme skade fiender av USA kunne påføre verdens sterkeste militærmakt ved bruk av asymmetriske strategier. På relativt enkelt sett hadde en håndfull terrorister klart å påføre USA enorme tap ved hjelp av relativt enkle midler.

11/9 representerer også en milepæl i NATOs historie. For første gang i alliansens historie var en alliert blitt angrepet av en ytre fiende. Ironisk nok var det den sterkeste staten i alliansen som var utsatt for angrepet. Ikke desto mindre understreket dette hvilket omfang den sikkerhetsmessige utfordringen fra internasjonal terrorisme representerte. Terrorangrepene mot USA hadde en samlende effekt på NATO (Kaplan 2004:134). Umiddelbart etter angrepene gikk NATO ut og fordømte terrorhandlingene, og de NATO-allierte erklærte sin fulle

---

⁵⁰ *The Alliance's Strategic Concept 1999*

støtte til USA. For første gang i alliansens historie ble artikkel 5 tatt i bruk, og med hjemmel i denne ble angrepet på USA definert som et angrep på hele alliansen.⁵¹

I etterkant av 11/9 erklærte USA global krig mot terror.⁵² Da USA i oktober 2001 som et ledd i dette gikk til krig mot Taliban-styret i Afghanistan, fikk dette uten videre oppslutning i NATO som en selvforsvarsoperasjon under alliansens artikkel 5 (Gordon 2002:1). Det endte imidlertid med en amerikanskledet krig som fikk navnet *Operation Enduring Freedom*. Operasjonen startet som en krig mot Taliban-styret i Afghanistan. Etter hvert ble det et samarbeid mellom amerikanske og afghanske regjeringsstyrker, men også andre land bidro i koalisjonen i Afghanistan, inkludert flere NATO-medlemmer.⁵³ NATO-alliansen som helhet var imidlertid ikke formelt en del av den amerikanske operasjonen. Først i 2003 sendte NATO sitt bidrag til krigen i Afghanistan i form av *International Security Assistance Force* (ISAF).⁵⁴ ISAF-styrkenes hovedoppgave var å bidra til stabilitet og gjenoppbygging av Afghanistan, først og fremst knyttet til militær- og forsvarsrelaterte oppgaver. Dette var første gangen NATO som allianse opererte utenfor Europa. I forbindelse med krigen i Afghanistan gikk ikke NATO bare *out-of-area*, men *out-of-continent* (Minuto-Rizzo 2007:3).

Endringene i NATOs strategiske fokus ble altså operasjonalisert i forbindelse med alliansens deltakelse i krigen i Afghanistan. På denne måten kan man hevde at de strategiske endringene som ble initiert på midten av 90-tallet, og som ble eksplisitt formulert i alliansens strategiske konsept i 1999, har bidratt å oppfylle

---

⁵¹ Om NATOs respons på terrorangrepene den 11/9 2001, se <http://www.nato.int/issues/terrorism/evolve02.html>

⁵² President George W. Bush erklærte krig mot terror i sin offentlige tale til det amerikanske folk den 20. september 2001. For hele talen, se <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>

⁵³ Om *Operation Enduring Freedom* i Afghanistan, se <http://www.whitehouse.gov/infocus/defense/enduringfreedom.html>

⁵⁴ Om NATOs rolle i Afghanistan, se <http://www.nato.int/issues/afghanistan/040628-factsheet.htm>

amerikanske maktpolitiske målsetninger knyttet til bekjempelse av internasjonal terrorisme. Krigen i Afghanistan hadde som mål å bekjempe al Qaedas terroristceller, som var antatt å være under beskyttelse av det afghanske Taliban-styret.

Både NATOs engasjement *out of area* og alliansens innlemming av ekspedisjonsoppgaver som et strategisk element, har på mange måter vist seg å være godt tilpasset den amerikanske maktpolitiske målsetningen knyttet til bekjempelse av internasjonal terrorisme. Dette har vist seg hensiktsmessig særlig etter 11/9 og gjennomføringen av den etterfølgende amerikanske globale krigen mot terror.

Det hadde pågått en diskusjon i NATO om hvorvidt alliansen skulle utvide sitt strategiske nedslagsfelt lenge før 11/9. Under ministermøtet i Reykjavik i 2002 ble debatten om hvorvidt NATO hadde noe *out of area* å gjøre, avsluttet. 11/9 hadde vist at dersom alliansen skulle bidra til bekjempelsen av internasjonal terrorisme, var det ikke nok å operere innenfor det tradisjonelle transatlantiske nedslagsfeltet og heller ikke begrense engasjementet til det europeiske kontinentet. Som Lugar (2002) understreker: NATO måtte tenke større.

“September 11 showed, in an all too tragic fashion, that we still face existential threats to our societies and our security and that these threats largely come from beyond Europe. ... In a world in which terrorist attacks on our countries can be planned in Germany, financed in Asia, and carried out in the United States, old distinctions between “in” and “out of area” have become irrelevant. We have surpassed the old boundaries and other geographical distinctions that guided our thinking on NATO” (ibid:8,11).

Samtidig ble alliansens mulige fremtidige engasjement i Afghanistan og Irak for alvor diskutert. Ministermøtet fungerte som en katalysator for de endringene som senere ble vedtatt under toppmøtet i Praha i november 2002.⁵⁵

Under toppmøtet i Praha i november 2002 sto bekjempelse av internasjonal terrorisme og spredning av masseødelegglesesvåpen øverst på dagsorden. I forbindelse med det dette toppmøtet lanserte NATO blant annet opprettelsen av Prague Capability Commitments (PCC) og NATO Response Force (NRF). Disse styrkene skulle kunne operere over hele verden og mobilisere på kort varsel (Knutsen 2007:25). I tillegg ble det foreslått en strømlinjeforming av NATOs militære kommandostruktur, for å tilpasse alliansen til de nye strategiske oppgavene. Under dette toppmøtet ble også arbeidet med et nytt missilforsvarssystem initiert, rettet mot bekjempelse av internasjonal terrorisme (ibid.:17).

Under toppmøtet i Riga i 2006 ble NRF erklært operativ. Helt konkret ble de NATO-allierte da enige om følgende endringer direkte rettet mot å forbedre alliansens muligheter til å bistå USA i den globale krigen mot terror:

- *“[To] enhance intelligence sharing and cooperation, both bilaterally and in the appropriate NATO bodies, related to the threats posed by terrorism and the actions to be taken against it;*
- *to provide individually or collectively, as appropriate and according to their capabilities, assistance to Allies and other states which are or may be subject to increased terrorist threats as a result of their support for the campaign against terrorism;*
- *and to take necessary measures to provide increased security for facilities of the United States and other Allies on their support operations against terrorism;*
- *to provide blanket overflight clearances for USA and other Allied aircraft for military flights related to operations against terrorism;*

---

⁵⁵ NATO and the fight against terrorism, se <http://www.nato.int/issues/terrorism/>

- *and to provide access for the United States and other Allies to ports and airfields on the territory of NATO nations for operations against terrorism.*
- *In addition, the Allies agreed to deploy part of NATO's Standing Naval Forces to the Eastern Mediterranean and AWACS planes to the United States to support operations against terrorism.*"⁵⁶

Overordnet var dette tiltak som skulle styrke samarbeidet mellom de allierte i bekjempelsen av internasjonal terrorisme. Endringene skulle sørge for lettere tilgang til nødvendig etterretningsinformasjon, både innenfor NATO og i form av bilaterale avtaler. Erklæringen understreket også nødvendigheten av tiltak for å styrke beskyttelsen av medlemsland som var ekstra utsatt for terroristangrep etter å ha deltatt aktivt i kampen mot internasjonal terrorisme. I tillegg ble det lagt vekt på at alle NATO-medlemsland skulle stille flyplasser, havner og luftrom til disposisjon i kampen mot terrorisme. Det er altså nærliggende å hevde at endringene i NATOs strategiske fokus i etterkant av 11/9 i stor grad har vært godt tilpasset og gjort det lettere for USA å gjennomføre den globale krigen mot terrorisme.

Hva har så NATOs nye rolle blitt? Fra å være et verdibasert sikkerhetsfellesskap har alliansen nå i langt større grad påtatt seg en instrumentell rolle (Knutsen 2007:7). Alliansen fungerer nå i større grad enn tidligere som en verktøykasse for USA og de allierte: "[NATO] remains an essential tool with which the United States and its key allies can coordinate their militaries, promote the unification of Europe, maintain peace in the Balkans, and quite possibly fight major military operations anywhere in the world" (Gordon 2002:3).

---

⁵⁶ *Combating Terrorism at Sea*, NATO Briefing, juli 2006

6.2 Koalisjoner av villige

I forbindelse med krigen mot terror hadde USA uttrykt ønske om at også NATO skulle benyttes i bekjempelsen av internasjonal terrorisme. Samtidig ble det understreket at det var ønskelig å foreta diverse endringer for å optimalisere alliansen til dette formålet (Melby 2001:67). Som redegjort for i tidligere avsnitt, ble det foretatt store endringer i NATOs strategiske fokus både før og etter 11/9, hvilket hadde vist seg å være formålstjenlig både i forhold til operasjoner på Balkan og senere i Afghanistan. En utvidelse av alliansen i seg selv viste seg også på flere måter å bidra til å oppfylle USAs maktpolitiske mål i krigen mot terror ved at nye allierte fra Sentral- og Øst-Europa ble innlemmet i kretsen av USAs allierte. Etter terrorangrepene hadde USA satt opptak av nye medlemmer i alliansen på dagsorden, og under toppmøtet i Praha ble de formelle invitasjonene til medlemskap formulert (ibid.:70). Utvidelsen ble ansett som en nødvendighet for å effektivisere den globale kampen mot internasjonal terrorisme: "A broader campaign requires a bigger team" (Lugar 2002:11).

Også de nye partnership-avtalene som var blitt lansert etter slutten på den kalde krigen, var rettet mot den type sikkerhetsutfordringer som internasjonal terrorisme utgjorde. Ordningen med Partnership for Peace utgjorde et rammeverk for å kunne inngå bilaterale avtaler mellom NATO og ulike partnerland. Både i forbindelse med krigen i Afghanistan og senere i Irak, har disse avtalene kommet til nytte i form av økt fleksibilitet når det gjelder å inngå allianser og opprette koalisjoner for ulike formål (Gordon 2002:1). Under toppmøtet i Praha i 2002 lanserte NATO sin nye Partnership Action Plan against Terrorism i forlengelse av det eksisterende Partnership for Peace-rammeverket for samarbeid mellom NATO og ikke-medlemsland. Hensikten med dette arrangementet var "improved intelligence-sharing and cooperation in areas such as border security, terrorism-related training and exercises, and the development of capabilities for defence against terrorist

attack or for dealing with the consequences of such an attack.”⁵⁷ En rekke land har inngått slik avtale og disse partnerlandene har vist seg å være betydelige bidragsyttere til operasjoner også der NATO formelt ikke er deltaker, både på Balkan, i Afghanistan og i Irak.

Som tidligere nevnt var ikke NATO som allianse direkte med i den amerikanskledete koalisjonen i Afghanistan i 2001, men flere NATO-medlemmer bidro likevel. Det er rimelig å anta at både den formelle NATO-utvidelsen og opprettelsen av ulike partnership-avtaler bidro til å gjøre det lettere for USA å gjøre avtaler direkte med disse landene om å delta i krigen i Afghanistan.

I 2003 invaderte USA Irak. Landet ble direkte knyttet til internasjonal terrorisme og til produksjon av masseødeleggelsesvåpen. Til tross for at FN-oppnevnte inspektører ikke hadde funnet tegn til produksjonen av slike våpen, valgte USA likevel å gå til krig. Dette vekket store protester fra mange av de opprinnelige NATO-allierte. Særlig Frankrike og Tyskland var skeptiske.⁵⁸ Derimot viste de nye medlemmene seg lojale og villige til å delta i koalisjonen som utgjorde okkupasjonsstyrken. Sammensetningen av den amerikanskledete koalisjonen i Irak vitner tydelig om hvor tyngepunktet i denne ”koalisjonen av villige” lå, nemlig hos de nye medlemmene i NATO. Av de nye medlemslandene deltok samtlige, med unntak av Slovenia. Fra de ”gamle” allierte deltok derimot kun halvparten.⁵⁹ Så selv om NATO ikke har noen formell rolle i krigen i Irak, var det tydelig at endringer i NATO, særlig utvidelsen av medlemsstater, hadde kommet USA til

---

⁵⁷ Om NATOs Partnership Action Plan against Terrorism, se http://www.nato.int/issues/cooperation_partners/index.html

⁵⁸ Både Frankrike og Tyskland mente i utgangspunktet at NATO var ”overstretched” med engasjementene på Balkan og i Afghanistan, og at de derfor ikke burde bidra i krigen i Irak, til tross for at USA ønsket NATOs bidrag (Robbins 2004).

⁵⁹ Koalisjonen som ble opprettet i forbindelse med Irak-krigen besto av Polen, Tsjekkia, Ungarn, Bulgaria, Romania, Estland, Latvia, Litauen, Danmark, Island, Italia, Nederland, Portugal, Storbritannia, Tyrkia og Spania. Se: <http://www.whitehouse.gov/infocus/iraq/news/20030327-10.html>

gode i form av nye og mindre tilbakeholdne allierte. Sitatet fra Kaplan understreker dette:

“Not surprisingly, the more recent NATO allies felt a responsibility to show their fidelity to the nation that had championed their admission to the alliance so vigorously. Unlike some of the older allies, they did not attach conditions to their aid, and conspicuously refrained from interfering in the U.S. management of the campaign” (Kaplan 2004:138-139).

Også i forbindelse med USAs ønske om å opprette et rakettforsvar i Europa har utvidelsen vist seg å være nyttig. Planene om å opprette et rakettskjold på det europeiske kontinentet anses av USA som et tiltak direkte rettet mot bekjempelse av internasjonal terrorisme. USA har lenge forsøkt å få de NATO-allierte med på et slikt forsvarssystem som er ment å beskytte NATO-landene på begge sider av Atlanteren mot langtrekkende atomraketter. USA begrunner behovet for rakettskjoldet med antatte trusler fra såkalte ”rouge states” (bandittstater), med Iran som den mest aktuelle kandidat, og derved som et nødvendig tiltak i den globale krigen mot terror (Gordon 2006).

Konkret planlegger USA å sette opp ti rakettramper i Polen, med radarer i Tsjekkia. Begge disse landene tilhører de nye medlemmene i NATO. Etableringen av dette rakettforsvaret planlegges gjennomført innenfor rammene av bilaterale avtale mellom USA og henholdsvis Polen og Tsjekkia, og NATO kan derfor ikke blokkere planene (Iversen 2008). Dette illustrerer også hvordan USA igjen drar nytte av NATOs nyeste allierte for å gjennomføre sine maktpolitiske målsetninger.

Utvidelsen av NATO har altså på flere måter gjort gjennomføringen av ulike operasjoner knyttet til den amerikanske krigen mot terror lettere. Men utvidelsen av alliansen har også bidratt til bekjempelse av internasjonal terrorisme på en mer indirekte måte. Som tidligere påpekt var en hovedintensjon med NATO-utvidelsen

å utvide den vestlige sikkerhetssonen inn i Sentral- og Øst-Europa. Innføring av demokrati ble satt som betingelse for medlemskap og i seg selv ansett som en effektiv metode for å skape stabilitet i disse delene av Europa, helt i tråd med den amerikanske idealismen. På denne måten kan motivet for utvidelsen av NATO forstås som et middel for å forhindre fremveksten av uro, som igjen kan gi grobunn for fremvekst av internasjonal terrorisme. Det samme kan sies om de ulike partnership-avtalene i NATOs regi. Disse avtalene ble også opprettet med forbehold om at inngåelse av slik avtale forutsatte demokrati og stabilitet i de landene som skulle få status som NATOs partnerland.⁶⁰

For USA fremsto internasjonal terrorisme som den nye felles globale trusselen, på linje med sovjettrusselen under den kalde krigen. Lugar (2002:7) understreker at NATO og det fremtidige transatlantiske forsvarssamarbeidet på mange måter avhenger av at alliansen klarer å skape tilsvarende appell rundt et nytt operasjonelt konsept som Sovjetunionen og kommunismen tidligere utgjorde. Det har imidlertid vist seg å være vanskelig å gjøre krigen mot terror til et nytt "focal point" for alliansen. Riktignok hadde 11/9 en umiddelbar og sterk samlende effekt på samholdet i alliansen. Kaplan hevder:

"NATO's rally to the defense of its senior partner under the rubric of Article 5 of the North Atlantic Treaty appeared to revitalize the North Atlantic Treaty and give it a relevance it had lacked before" (Kaplan 2004:134).

---

⁶⁰ NATO stiller tilsvarende krav til sine Partnerland som til nye medlemmer, slik det redegjøres for i *Study on NATO Enlargement* fra 1995. Om Partnership for Peace spesifiserer NATO at *"Each Partner country makes a number of far-reaching political commitments to preserve democratic societies; to maintain the principles of international law; to fulfil obligations under the UN Charter, the Universal Declaration of Human Rights, the Helsinki Final Act and international disarmament and arms control agreements; to refrain from the threat or use of force against other states; to respect existing borders; and to settle disputes peacefully."* Se <http://www.nato.int/issues/pfp/index.html>

Men utviklingen etter 11/9 har medført tendenser til uenighet og splittelse blant medlemslandene. Dette gjelder særlig synet på hvordan NATO skal forholde seg til terrortrusselen. Selv om det er stor grad av enighet om at hovedtrusselen mot den transatlantiske sikkerheten etter Sovjetunionens sammenbrudd, nettopp er representert ved internasjonal terrorisme, har medlemslandene vært mer splittet når det gjelder hvilke strategier som bør benyttes for å konfrontere disse truslene. Dette har blitt ytterligere forsterket av de på mange måter dramatiske omleggingene i amerikansk utenrikspolitikk etter 11/9.⁶¹

Skjevheter i militær kapasitet og ulike persepsjoner av trusler hos henholdsvis de europeiske NATO-allierte og USA, hadde bydd på problemer allerede i forbindelse med krigen i Kosovo (Sloan 1995:226). I forbindelse med operasjonene i Afghanistan og Irak, kom disse problemene enda tydeligere fram:

”The military imbalance between the US and Europe is now so grave that it raises important questions about whether American and European troops can continue to coordinate operations, or be factored into American planning” (Knutsen 2007:17).

Kagan forklarer samarbeidsproblemene mellom USA og Europa ut fra det han kaller ”maktens psykologi”. Staters virkelighetsoppfattelse, i følge Kagan, styres av hvor stor makt den enkelte stat har (Kagan 2004:27). I forbindelse med krigen mot terror har dette kommet til syne. Som verdens mektigste stat har USA i mye større grad muligheter til å iverksette militære tiltak rettet mot eventuelle trusler enn sine langt svakere allierte. Derfor vil amerikanerne være mer tilbøyelige til å gå hardere ut mot det de oppfatter som håndterbare trusler, enn de europeiske allierte som ikke har samme grad av militær kapasitet. Kagan illustrerer poenget

---

⁶¹ Overordnet dreier det seg om at amerikansk utenrikspolitisk strategi etter 11/9 har vært preget av økt vilje til bruk av militærmakt. I tillegg understrekes behovet for nye strategiske midler for å konfrontere de nye utfordringene knyttet til internasjonal terrorisme. Dette inkluderer militære operasjoner av preventivkarakter og forkjøpskrig (Jervis 2003:365,376).

sitt med følgende metafor: dersom du har en hammer, vil alle problemene slik du ser dem, likne spiker. Dersom du i motsatt fall ikke har noen hammer, vil du for alt i verden ikke se noen spiker i det hele tatt (ibid.).

USAs planer om etablering av rakett skjoldet har også satt samholdet i NATO-alliansen på en hard prøve (Gordon 2006). Et viktig ankepunkt mot planene har vært at våpen som dette forsvarssystemet er rettet mot, ennå ikke eksisterer; et annet at rakett skjoldet oppfattes av Russland som en fiendtlig handling og kan derved komme til å bidra til et nytt våpenkappløp. Det foreligger ingen konkret begrunnelse for hvorfor rakett skjoldets avskjæringsraketter og den store radaren må plasseres så nært opp til Russlands grenser (Dagsavisen 2008). Dette maktpolitiske trekket blir av rakett skjoldets kritikere sammenliknet med forsøket på plasseringen av sovjetrussiske raketter på Cuba under den kalde krigen (ibid.). USA oppfattet dette som en klart fiendtlig handling og reagerte kontant med et klart ultimatum og trusler om militære mottiltak (Østerud 2001:333). At Russland på tilsvarende måte oppfatter plasseringen av rakett skjoldet i nære nabostater og hos tidligere allierte som en stor trussel, er nærliggende å anta, og dette kommer også til uttrykk i russisk retorikk:

”Go ahead and build that shield. You have to think, though, what will fall on your heads afterwards. I do not foresee a nuclear conflict between Russia and the West. We do not have such plans. However, it is understandable that countries that are part of such a shield increase their risk” (General Baluyevsky sitert i Gordon 2006).

Hvorvidt dette rakett skjoldet vil bidra til økt sikkerhet er altså tvilsomt. Men at et slikt tiltak vil kunne bidra til å styrke den amerikanske maktposisjonen, er mer tydelig. Et annet ankepunkt mot opprettelse av skjoldet er at dette ikke nødvendigvis vil kunne bidra til samme grad av beskyttelse for alle NATO-medlemmene. Dette er i så fall i strid med prinsippet om likhet i NATO. Sverre

Lodgaard tolker både utvidelsen av NATO og etableringen av rakett skjoldet som et amerikansk forsøk på å flytte sine posisjoner nærmest mulig den russiske grensen før President Bush går av (i Iversen 2008).

Kapittel 7 Sammenfatning og konklusjon

I dette kapittelet vil jeg først foreta en sammenfatning av analysefunnene, og på bakgrunn av disse funnene vil jeg trekke konklusjoner om hvorvidt det er belegg for at min påstand om hva som var, og på mange måter fortsatt er, en av de viktigste årsakene til at NATO fortsatt er en allianse å regne med i internasjonal politikk. For ordens skyld gjentar jeg problemstillingen som var utgangspunktet for denne oppgaven:

En av hovedårsakene til NATOs vedvarende relevans etter den kalde krigens slutt er alliansens evne til å forbli et sentralt element i oppnåelsen av amerikanske maktpolitiske målsetninger.

7.1 Sammenfatning

I kapittel 4 ble det drøftet på hvilke måter endringene i NATO har bidratt til å oppfylle den amerikanske maktpolitiske målsetningen knyttet til sementering av Russlands plass som europeisk stormakt. Det er først og fremst utvidelsen av NATO som har bidratt til dette. Via opptakelsen av stadig flere nye medlemsland fra tidligere sovjetdominerte stater i Sentral- og Øst-Europa har maktvakuumet etter Sovjetunionen blitt fylt opp av amerikanskdominerte strukturer. På den måten har mulighetene og sannsynligheten for en gjenreising av en russisk hegemon på det europeiske kontinentet blitt betraktelig redusert. I tillegg har opprettelsen av ulike partnership-avtaler rettet mot å inkorporere Russland i den transatlantiske sikkerhetsstrukturen også bidratt til samme måloppnåelse. Resultatet av denne utviklingen i NATO har vært at kostnadene forbundet med en russisk reekspansjon har blitt betydelig større. Også spredningen av ideologi i form av demokratisering

av de tidligere kommunistiske statene i randsonen etter Sovjetunionen har hatt en direkte positiv effekt på den amerikanske maktposisjonen i Europa. Amerikanske verdier, som demokrati og markedsøkonomi, er eksplisitte forutsetninger for NATO-medlemskap. Samtidig er disse verdiene i stor grad med å på å styrke amerikansk relativ makt fordi slike verdier i stor grad er knyttet til en amerikansk ideologi, og spredning av disse gir derfor USA kulturell innflytelse. I følge Nye er dette en form for myk makt.

Videre har stabiliseringen av Europa etter Sovjetunionens kollaps i seg selv bidratt til å begrense Russlands maktpolitiske handlingsrom. Et stabilt Europa har på mange måter fungert som en buffer mot russisk maktekspansjon. Både utvidelsen av NATO og flere av de strategiske endringene alliansen har foretatt etter den kalde krigen, var direkte rettet mot å redusere sannsynligheten for konflikt i potensielle urolige områder i Sentral- og Øst-Europa.

Samtidig, gjennom utvidelsen av NATO, har den amerikanske innflytelsessfæren blitt flyttet tett opp til grensene til Russland. I følge Walts trusselbalanseteori kan dette bidra til å øke Russlands persepsjon av USA som en truende stormakt og motivere til motbalanseringstiltak som kan true den amerikanske maktposisjonen i Europa. Det er det også flere signaler som tyder på. Elementer ved endringen av NATOs strategiske fokus har også gitt NATO større innflytelse i områder som tidligere var dominert av Sovjetunionen. Dette kom særlig til uttrykk i forbindelse med NATOs operasjoner på Balkan.

I kapittel 5 ble endringene i NATO drøftet i forhold til den amerikanske maktpolitiske målsetningen om å bevare det amerikanske lederskapet i den europeiske sikkerhetsstrukturen. Både utvidelsen og de strategiske endringene i NATO har på flere måter bidratt til dette. For det første fungerte opptaket av nye østeuropeiske stater i alliansen som en relegitimering av alliansens opprinnelige

eksistensgrunnlag fordi trusselen fra et russisk imperium på mange måter fortsatt hadde sterk appell hos de tidligere sovjetdominerte statene. Disse statene har gjengjeldt den amerikanske sikkerhetsgarantien ved å ha vist seg å være USAs lojale allierte der de europeiske stormaktene har vært mer tilbakeholdne. På den måten har utvidelsen av NATO betydd en forlengelse av det amerikanske lederskapet i europeisk integrasjon, som var en av alliansens hovedoppgaver ved opprettelsen etter andre verdenskrig. Utvidelsen av NATO har derfor bidratt til å befeste det amerikanske lederskapet i Europa.

I tillegg skulle endringene i NATOs strategiske fokus vise de europeiske NATO-landene at alliansen var i stand til å tilpasse seg de nye strategiske omgivelsene etter den kalde krigen og sikkerhetsutfordringer knyttet til dette. Det er først og fremst NATOs vedtak om å utføre operasjoner som faller utenfor artikkel 5, samt engasjement utenfor det transatlantiske området som har bidratt til dette. Konkret dreier det seg om implementeringen av oppgaver rettet mot krisehåndtering og fredsbevaring i NATOs strategiske repertoar.

Dette har imidlertid bidratt til at NATO i stadig større grad beveger seg bort fra å være en ren militær allianse. Mange kritikere av denne utviklingen advarer mot at alliansen tar på seg oppgaver av mer politiske karakter, og som det flere ganger har vist seg vanskelig for NATO å håndtere. I tillegg har utvidelsen av NATO bidratt til å øke det området som er dekket av amerikanske sikkerhetsgarantier betraktelig. Spørsmålet mange reiser, er hvorvidt USA når det kommer til stykket, er villig til å investere av egne ressurser i konflikter i fjerntliggende strøk av Europa. Dette kan dessuten føre til at risikoen for at USA i det hele tatt blir dratt inn i konflikter, har blitt større enn tidligere. I så fall er dette motstridende med motivet for endringene i NATO i første omgang, nemlig å redusere sannsynligheten for konflikt i Europa.

I kapittel 6 ble det drøftet om endringene i NATO har bidratt til å oppfylle den amerikanske maktpolitiske målsetningen relatert til bekjempelse av internasjonal terrorisme og masseødelegglesesvåpen. Dette spørsmålet ble satt på den strategiske dagsorden både i USA og i NATO umiddelbart etter den kalde krigens slutt, men ble naturligvis forsterket av terrorangrepene den 11/9. Det er først og fremst endringene i NATOs strategiske fokus som har vært maktpolitisk hensiktsmessige for USA i denne forbindelse. Flere av de konkrete strategiske tiltakene som ble tilføyd NATOs strategiske oppgaver etter den kalde krigen, var rettet mot å dempe generell uro som kunne generere internasjonal terrorisme. Dette gjaldt blant annen opprettelsen av fleksible innsatsstyrker som kunne engasjeres til slike oppdrag.

Etter 11/9 har NATO lagt til ytterligere tiltak til samme formål. Flere av disse var dessuten eksplisitt rettet mot å bistå USA i den globale krigen mot terror. Blant annet inkluderte det vedtak som nærmest ga USA blanko-fullmakt i forhold til å benytte de alliertes militærbaser til dette formålet. I tillegg har utvidelsen av NATO og de ulike partnership-avtalene gitt USA store valgmuligheter når det gjelder opprettelsen av ad hoc-koalisjoner i krigen mot terror. Dette viste seg særlig i forbindelse med operasjonen i Irak.

Likevel, har utviklingen i NATO bidratt til å synliggjøre store ulikheter mellom USA og de europeiske allierte. Dette gjelder både i forhold til selve trusselpersepsjoner og strategier knyttet til bekjempelsen av disse truslene. Dette har blitt ytterligere forsterket av de på mange måter dramatiske endringene i amerikansk utenrikspolitikk etter 11/9. Mange analytikere frykter at dette i stadig større grad vil bli et problem for NATO-alliansen. Tendenser til økende motstand mot amerikanskinitierte operasjoner i NATO-regi bekrefter dette. Mye tyder på at dette kan bli et stadig økende problem i det fremtidige transatlantiske sikkerhetssamarbeidet.

7.2 Konklusjon

På bakgrunn av dette mener jeg det er grunn til å hevde at endringene i NATOs strategiske fokus og utvidelsen av antall medlemsland på mange måter har bidratt til å oppfylle den overordnede amerikanske maktpolitiske målsetningen, nemlig å maksimere sin maktposisjon i det internasjonale systemet. Via endringene som NATO har foretatt siden Sovjetunionens kollaps, har USAs strategiske posisjon på det europeiske kontinentet blitt betraktelig styrket.

At det kan være flere årsaker til at NATO fortsatt eksisterer, ser jeg ikke bort fra. Kanskje er en av forklaringene på at NATO har opprettholdt sin relevans som en sentral aktør i internasjonal politikk at den allerede var en veletablert institusjon ved slutten på den kalde krigen. Kanskje har en institusjon av NATOs omfang en egen tilpasningskraft som slike organisasjoner gjerne får med tiden.

Likevel mener jeg å kunne påstå at en av hovedårsakene til NATOs fortsatte relevans etter den kalde krigens slutt har vært alliansens evne til å forbli et sentralt instrument i oppnåelsen av sentrale amerikanske maktpolitiske målsetninger.

Kilder

Asmus, Ronald D. (2002). *Opening NATO's Door. How the Alliance Remade itself for a New Era*. New York: Columbia University Press.

Baker, James A (2002). "Russia in NATO?", *The Washington Quarterly*, 25:1, Winter 2002:95-103.

Brezinski, Zbigniew (1993). *Out of control: Global turmoil on the eve of the twenty-first century*. New York : Scribner.

Brzezinski, Zbigniew (1997). *The Grand Chessboard. American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.

Brzezinski, Zbigniew (2007). *Second Chance. Three Presidents and the Crisis of American Superpower*. New York: Basic Books.

Bush, George W.(20.09.2001). *Address to a Joint Session of Congress and the American People*. Tilgjengelig på:
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>
(18.05.2008).

Cheney, Dick (1993). *Defense Strategy for the 1990s: The Regional Defense Strategy*. Tilgjengelig på:
www.informationclearinghouse.info/pdf/naarpr_Defense.pdf (18.05.2008).

Clinton, William Jefferson (04.02.1997). *State of the Union*. Tilgjengelig på:
<http://www.let.rug.nl/usa/P/bc42/speeches/sud97wjc.htm> (18.05.2008).

Conry, Barbara (1995). "The Western Union as NATO's successor". *Cato Policy Analysis* No. 239, CATO institute. Tilgjengelig på:
<http://www.cato.org/pubs/pas/pa-239.html> (15.05.08).

Dagsavisen (2008). Leder, papirutgaven 04.04.2008.

Donnelly, Jack (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dueck, Colin (2006). *Reluctant Crusaders*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

- EU: *Maastricht-avtalen*. Tilgjengelig på:
http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_en.htm (18.05.2008).
- Gervasi, Sean (1996). *Why is NATO in Yugoslavia?*. Tilgjengelig på:
<http://emperors-clothes.com/srticles/gervasi/why2.htm> (07.04.2008).
- Goldgeier, James M. (1999). *Not Whether but When. The U.S. Decision to Enlarge NATO*. Washington, D.C: Brooking Institution Press.
- Gordon, Michael (22.05.2006). U.S. is Proposing European shield for Iran Missiles, *The New York Times*. Tilgjengelig på:
<http://www.nytimes.com/2006/09/22/world/middleeast/22missiles.html?r=1&oref=slogin> (11.05.2008).
- Gordon, Phillip H. (2002). "NATO and the War on Terrorism: A Changing Alliance." *The Brookings Institution*. Tilgjengelig på:
http://www.brookings.edu/articles/2002/summer_globalgovernance_gordon.aspx?p=1 (04.05.2008).
- Hellevik, Ottar (2003). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hobbes, Thomas ([1660] 1996). *The Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ikenberry, G. John (2002). *America Unrivaled. The Future of the Balance of Power*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Iversen, Ivar A. (28.03.2008). "Utvidelse mot øst splitter NATO", *Dagsavisen*. Tilgjengelig på: <http://www.dagsavisen.no/utenriks/article341043.ece> (18.05.2008).
- Jervis, Robert (1978). "Cooperation under the Security Dilemma", *World Politics* 30: 169-214.
- Jervis, Robert (2003). "Understanding the Bush Doctrine", i *Political Science Quarterly*, Volume 118, Number 3, Fall 2003: 365-388.
- Kagan, Robert (2004). *Of Paradise and Power. America and Europe in the new world order*. New York: Vintage Books.
- Kaplan, Lawrence S. (2004). *NATO divided, NATO united: The Evolution of an Alliance*. Westport, Conn.: Praeger

Knutsen, Bjørn Olav (2007). *NATO and the changing nature of the transatlantic security community*. FFI-rapport 2007/00070.

Lake, Anthony (1996). *Laying the Foundation for a Post-Cold War World. National Security in the 21st Century*. Chicago Council on Foreign Relations.
Tilgjengelig på: <http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/tl240596.htm>
(08.04.2008).

Lugar, Richard (2002). "Redefining NATO's Mission : WMD Terrorism", i *The Washington Quarterly*, Volume 25, No 3, Summer 2002: 7-13.

Lundestad, Geir (1998A). "American-European Cooperation and Conflict: Past, Present and Future", i Geir Lundestad (red.): *No End to Alliance*. Basingstoke: Macmillian Press LTD.

Lundestad, Geir (1998B). *"Empire" by Integration. The United States and European Integration, 1945-1997*. Oxford: Oxford University Press.

Lundestad, Geir (2004). *USA og Europa. Imperiet og de allierte etter 1945*. Oslo: Cappelen.

Mastanduno, Michael (1997). "Preserving the Unipolar Moment. Realist Theories and U.S. Grand Strategy after the Cold War", *International Security*, Vol. 21, No. 4, Spring 1997: 49-88.

Mearsheimer, John J. (1990A). "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, Vol. 15, No. 1, Summer 1990: 5-56.

Mearsheimer, John J. (1990B). "Why We will soon miss the Cold War".
Tilgjengelig på:
<http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?documentprint=713>
(12.07.07).

Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton & Company.

Melby, Svein (1995). *Amerikansk Utenrikspolitikk*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt, TANO.

Melby, Svein (2001). *Hegemonens hamskifte. Bush, 11. september og amerikansk utenrikspolitikk*. NUPI-rapport, Nr. 270 Desember 2002.

Minuto-Rizzo, Alessandro (20.04.2007). *NATO's Changing Role in the Post-Cold War Period*. Tilgjengelig på:
http://www.idsa.in/speeches_at_idsa/NATODSGSpeech200407.htm (18.05.2008).

NATO (1991). *The Alliance's New Strategic Concept*.
Tilgjengelig på: www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm (28.02.2008).

NATO (1995). *Study on NATO Enlargement*.
Tilgjengelig på: <http://www.nato.int/docu/basicxt/enl-9502.htm> (09.03.2008).

NATO (1999). *The Alliance's Strategic Concept*.
Tilgjengelig på: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> (28.02.2008).

NATO (2003). *The Prague summit and NATO's transformation: a reader's guide*.
Brussel: NATO Public Diplomacy Division.

NATO: *Combating Terrorism at Sea*, NATO Briefing, July 2006. Tilgjengelig på:
www.nato.int/docu/briefing/terrorism_at_sea2006/terrorism_at_sea2006-e.pdf
(18.05.2008).

NATO: *NATO and the fight against terrorism*. Tilgjengelig på:
<http://www.nato.int/issues/terrorism/evolve02.html> (18.05.2008).

NATO: *NATO in Afghanistan*. Tilgjengelig på:
<http://www.nato.int/issues/afghanistan/040628-factsheet.htm> (18.05.2008).

NATO: *NATO's cooperation with partners*. Tilgjengelig på:
http://www.nato.int/issues/cooperation_partners/index.html (18.05.2008).

Nye Jr., Joseph S. (1990). "Soft Power". i *Foreign Policy*, No. 80, Autumn 1990:
153-171.

Osgood, Robert E. (1964). *Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations*. 4th edition. Chicago: The University of Chicago Press.

Reiter, Dan (2001). "Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy", i
International Security, Vol. 25, No.4, Spring 2001: 41-67.

Robbins, James S. (2004). A larger NATO?. *National Review Online*. Tilgjengelig
på: <http://www.nationalreview.com/robbins/robbins200312080837.asp>
(18.05.2008).

- Rumsfeld, Donald (22.01.2003). Pressekonferanse. Tilgjengelig på: www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1330 (18.05.2008).
- Schake, Kori (2001). "Adapting NATO After the Cold War", i Gustav Schmidt (red): *A History of NATO. The First Fifty Years, Volume 2*. Wiltshire: Palgrave.
- Schmidt, Gustav (2001). "Getting the Balance Right: NATO and the Evolution of EC/EU Integration, Security and Defence Policy", i Gustav Schmidt (red): *A History of NATO. The First Fifty Years, Volume 2*. Wiltshire: Palgrave.
- Serry, Robert (2003). "NATOs odyssey på Balkan", *NATO Nytt*, vinter 2003. tilgjengelig på: <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/norwegian/art3.html>
- Sloan, Stanley (1990). "NATO's Future in a new Europe: an American perspective", i *International Affairs* 63, 3, 1990: 495-511.
- Sloan, Stanley (1995). "US Perspectives on NATO's Future", i *International Affairs* 71, 2: 217-231.
- Smith, Julianne m.fl. (2006). *Transforming NATO (...again). A Primer for the NATO Summit in Riga 2006*. Washington D.C: Center for Strategic and International Studies
- Snyder, Glenn H. (1997). *Alliance Politics*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Taylor, Patrick (08.03.1992). "U.S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop. A One-Superpower World, *New York Times*. Tilgjengelig på: <http://work.colum.edu/~amiller/wolfowitz1992.htm>
- Walt, Stephen (1987). *The Origin of Alliances*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Walt, Stephen (2005). *Taming American Power. The Global Response to U.S. Primacy*. New York: W.W. Norton.
- Waltz, Kenneth N. (1979): *Theory of International Politics*. Reading: Addison Wesley, MA.
- Waltz, Kenneth N. (1993). "The Emerging Structure of International Politics", i *International Security*, Vol 18, No. 2, Fall 1993: 44-79.

Waltz, Kenneth N.(1998). *The Balance of Power and NATO Expansion*. Working Paper 5.66, October 1998. Berkley: University of California. Tilgjengelig på: <http://www.ciaonet.org/wps/wak02/> (18.03.2008).

Waltz, Kenneth N. (2002). “Structural realism after the Cold War“, i G. John Ikenberry (red.): *America Unrivaled. The Future of the Balance of Power*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

The White House (2002): *The National Security Strategy of the United States of America*. Tilgjengelig på: www.whitehouse.gov/nsc/nss.html (18.05.2008).

The White House: Koalisjonen i Irak. Tilgjengelig på: <http://www.whitehouse.gov/infocus/iraq/news/20030327-10.html> (18.05.2008).

The White House: *Operation Enduring Freedom: One Year of Accomplishments*. Tilgjengelig på: <http://www.whitehouse.gov/infocus/defense/enduringfreedom.html> (18.05.2008).

Whitney, Craig R. (29.11.1995). “Balkan Accord: NATO; Moscow and NATO in Accord on Russian Troops in Bosnia”, *New York Times*. Tilgjengelig på: query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9A04E3DF1139F93AA15752C1A963958260 (18.05.2008).

Wohlforth, William C. (1999). “The Stability of a Unipolar World”, i *International Security*, Vol. 24, No. 1, Summer 1999: 5-41.

Yost, David S. (2005). NATO’s 1999 Strategic Concept, i NATO Defense College (red): *Security Strategies: NATO, the United States and the European Union*, Research Branch. Tilgjengelig via: www.isn.ethz.ch/pubs/ph/details.cfm?lng=en&id=14337 (18.05.2008).

Østerud, Øyvind (2001). *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

